

MENNESKEHANDEL TIL PROSTITUSJONSFORMÅL

Av: Linn Rognli Hansen

Veileder: Lina Therese Remlo

*Liten masteroppgave i rettsvitenskap
ved Universitetet i Tromsø
Det juridiske fakultet
Høsten 2006*

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	INNLEDNING	4
1.1	Tema	4
1.2	Avgrensning	5
1.3	Rettskilder	5
1.4	Videre fremstilling	6
2	MENNESKEHANDEL PÅ DAGSORDENEN I NORGE	7
2.1	Nærmere om Palermo-protokollen	7
2.2.1	Definisjonen i art. 3	8
2.2	Regjeringens handlingsplan	9
3	STRAFFELOVEN § 224	11
3.1	Bakgrunn	11
3.2	Straffbarhetsvilkårene	15
3.3	Midler for å utnytte en person	17
3.3.1	”Den som ved vold ... utnytter en person”	17
3.3.2	”Den som ved trusler ... utnytter en person”	20
3.3.3	”Den som ved misbruk av sårbar situasjon ... utnytter en person”	22
3.3.3.1	Rettspraksis – Trondheim – saken	24
3.3.4	”Den som ved ... annen utilbørlig atferd utnytter en person”	28
3.3.4.1	Rettspraksis – Trondheim – saken	29
3.4	Handlemåter som omfattes av bestemmelsen	31
3.4.1	”Utnytte en person til prostitusjon”	31
3.4.1.1	Betydningen av samtykke dersom ingen tvangsmidler ennå er benyttet	32
3.4.2	”Forlede en person til prostitusjon”	35

3.5	Medvirkning til menneskehandel	36
3.5.1	”Legger forholdene til rette for slik utnyttelse som nevnt i første ledd ved å anskaffe, transportere eller motta personen”	36
3.5.2	”På annen måte medvirker til utnyttelsen eller forledelsen”	37
3.5.3	”Gir betaling eller annen fordel for å få samtykke til utnyttelsen ... eller som mottar slik betaling eller annen fordel”	38
3.6	Formål for utnyttelsen eller forledelsen	39
3.6.1	”Prostitusjon”	39
3.6.1.1	Nærmere om forholdet mellom straffeloven §§ 224 og 202	40
3.6.1.2	Kriminalisering av kundene	42
3.6.2	”Andre seksuelle formål”	46
3.7	Mindreårige	46
3.8	Strafferammen	48
3.9	Forsøk på menneskehandel	49
3.10	Ordlyden i forhold til lovskravet	52
4	AVSLUTTENDE RETTSPOLITISKE BETRAKTNINGER	57
5	KILDEHENVISNINGER	59

1 INNLEDNING

1.1 Tema

Avhandlingens tema er menneskehandel (trafficking) til prostitusjonsformål. Dette er en alvorlig form for kriminalitet som krenker de mest grunnleggende menneskerettighetene hvert enkelt individ har krav på. Kjøp og salg av mennesker kan ha flere formål, men hovedsaklig formidles disse menneskene til sexindustrien eller som fabrikkarbeidere.¹ I motsetning til menneskesmugling er menneskehandel ikke avhengig av grensepasseringer. I den hensikt å utnyttes, forflyttes offeret til det bestemmelsessted menneskehandleren anser som lønnsom.

Handel med mennesker synes i dag å utgjøre den nest største illegale økonomien i verden, etter omsetning av våpen.² Nåværende justisminister Knut Storberget og utenriksminister Jonas Gahr Støre omtaler denne type handel som vår tids største globale utfordring.³ Fokus rettes nå mot bakmennene som gjennom åpne grenser, korrupsjon og hvitvasking av penger, blir stadig mer kyniske og avanserte i rekrutteringsmåter. I forbindelse med en sak om menneskehandel i Trondheim som nylig har vært for retten⁴ uttaler stasjonssjef Ove Sem ved Sentrum politistasjon i Trondheim at *”jeg har i min politikarriere ikke opplevd maken til kynisme og egoisme.”*⁵

Tall fra den internasjonale arbeidsorganisasjonen ILO, viser at minst 2,4 millioner mennesker hvert år blir ofre for ulike typer menneskehandel. Av disse er 80 % kvinner og barn.⁶ Norge regnes som et mottakerland, og antallet utenlandske prostituerte her i landet har økt kraftig.⁷ UNICEF anslår at i Europa blir ca 500.000 kvinner og unge jenter ofre for menneskehandel hvert år.⁸ Det er altså snakk om en størrelsesorden på høyde med hele Oslos befolkning. Mørketallene antas imidlertid å være store, da dette er en skjult kriminalitet som er vanskelig å avdekke.⁹

---

¹ http://www.fn.no/layout/set/print/utspill_og_artikler/haapets_korridor.

² Regjeringens handlingsplan. *Stopp menneskehandel*. (2006-2009) s. 3.

³ Avisinnlegg i Aftenposten 09.09.06, ”mennesker til salg”.

⁴ Trondheim tingrett, 21.11.2006, 06-135487MED-TRON.

⁵ <http://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article676289.ece>.

⁶ http://www.fn.no/layout/set/print/utspill_og_artikler/haapets_korridor.

⁷ Pro Senterets årsrapport for 2005.

⁸ Hasse Berntsen, ”Mennesker i omløp”, publisert på <http://www.fn.no>.

⁹ Aftenposten 09.09.06, ”mennesker til salg”.

Menneskehandel er kriminalisert i norsk rett i straffeloven § 224, og denne bestemmelsen trådte i kraft i 2003. Bestemmelsen bygger på de Forente Nasjoners konvensjon om grenseoverskridende organisert kriminalitet og tilleggsprotokollen for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker (heretter kalt Palermo-protokollen).

1.2 Avgrensning

Straffeloven § 224 regulerer menneskehandel til flere formål. I denne avhandlingen analyseres innholdet i bestemmelsen med unntak av første ledd bokstavene b), c) og d). Det avgrenses med andre ord til det formål som er omtalt i første ledd bokstav a); utnyttelse eller forledelse til ”*prostitusjon eller andre seksuelle formål.*” Da det er prostitusjon som er mest aktuelt i Norge vil fokus rettes mot dette formålet. Andre ledd, tredje ledd og fjerde ledd i bestemmelsen vil kort kommenteres. Menneskehandel kan ha tilknytning til et organisert kriminelt nettverk, og straffeloven § 60a kan derfor få anvendelse i slike saker. Denne bestemmelsen vil ikke behandles nærmere.

1.3 Rettskilder

Den primære rettskilden jeg vil anvende er straffeloven § 224. I henhold til alminnelig juridisk metode tas det utgangspunkt i en naturlig språklig forståelse av ordlyden. Da ordlyden er omfattende og inneholder til dels skjønnsmessige ord og uttrykk, vil det likevel være behov for supplerings ved andre rettskildefaktorer. Den norske bestemmelsen tar utgangspunkt i Palermo-protokollen, og det vil derfor være relevant å se hen til denne ved tolkningen av straffeloven § 224. Protokollen er ratifisert, men ikke inkorporert. Den rettskildemessige betydningen av dette vil bli behandlet i pkt. 3.1.

Tatt i betraktning at den norske bestemmelsen er relativt ny, vil også forarbeidene ha vekt ved tolkningen av lovbestemmelsen. Disse er viktige for å forstå bakgrunnen til bestemmelsen, samt hvordan de enkelte ord og uttrykk skal forstås. De aktuelle lovforarbeidene er Innst. O. nr.118 (2002-2003) og Ot.prp. nr.62 (2002-2003). Videre er rettspraksis en viktig kilde for å beskrive det nærmere innhold i § 224. Rettspraksis viser hvordan bestemmelsen anvendes i praksis, og hvordan den fungerer i rettssystemet. Det er hittil lite praksis på

området, og det foreligger kun én Høyesterettsdom¹⁰ hvor noen er dømt for menneskehandel (heretter omtalt som Trondheim-saken). Saken har sitt utspring i Trondheim, hvor to bakmenn stod tiltalt for grov menneskehandel med seks estiske kvinner. Den yngste av jentene var bare 16 år, mens de øvrige var i alderen 18-25 år. De tiltalte ble frifunnet for menneskehandel i tingretten, men resultatet ble motsatt både i lagmannsretten og i vår høyeste instans. Dommen i Høyesterett var enstemmig, og vil være en autoritativ kilde ved tolkningen av bestemmelsen. Siden det finnes så lite praksis, vil jeg også berøre underrettspraksisen fra denne saken. Den rettskildemessige vekten av disse er begrenset, men jeg mener likevel de kan være med å belyse noe av innholdet i bestemmelsen. Det er for øvrig nylig avsagt en dom i Trondheim tingrett hvor en person ble dømt for menneskehandel.¹¹ Denne vil kort nevnes der jeg mener det er relevant, men jeg vil ikke gå nærmere inn på drøftelsene her. Dette fordi ankefristen ennå ikke er utløpt, samt at den etter min mening ikke drøfter vilkårene i § 224 på en slik måte at den kan tilføre noe mer angående bestemmelsens innhold.

Andre rettskildefaktorer som kan være relevante er juridisk teori og reelle hensyn. På bakgrunn av at rettskildematerialet er noe begrenset er også internettressurser og muntlige kilder relevante. Sammenfattet anvendes altså alminnelig juridisk metode for å finne frem til innholdet i bestemmelsen.

1.4 Videre fremstilling

I det følgende skal jeg ved hjelp av ulike rettskilder analysere straffeloven § 224. Målet er å finne det nærmere innhold i bestemmelsen. Jeg vil tilnærme meg temaet ved å først gi en oversikt over hvordan menneskehandel kom på dagsordenen i Norge, samt hvilke tiltak den norske stat har iverksatt i bekjempelsen av menneskehandel i avhandlingens kap. 2. Kap. 3 utgjør hoveddelen av oppgaven, og her vil jeg hovedsaklig analysere § 224 første ledd bokstav a). De øvrige ledd i bestemmelsen berøres imidlertid også. I pkt. 3.5.1.1 vil forholdet til straffeloven § 202 bli belyst, samt at det i pkt. 3.5.1.2 gis en redegjørelse for virkninger som diskuteres i forhold til et forbud mot kjøp av seksuelle tjenester. I siste del av kapittelet vil forsøk og bestemmelsens forhold til lovskravet vurderes. Kap. 4 vil bestå av konklusjoner og fremtidsbetraktninger.

---

¹⁰ Rt 2006/111

¹¹ 06-135487MED-TRON.

2 MENNESKEHANDEL PÅ DAGSORDENEN I NORGE

Menneskehandel er som nevnt innledningsvis omtalt som en av vår tids største globale utfordringer.¹² I en kynisk og profittmotivert bransje blir stadig nye ofre for menneskehandel rekruttert verden over. Et slikt verdensproblem krever internasjonalt samarbeid og som følge av dette utarbeidet FN en konvensjon om grenseoverskridende organisert kriminalitet. Deretter ble det laget en tilleggsprotokoll for å forebygge og bekjempe handel med mennesker, særlig kvinner og barn. Dette er den såkalte Palermo-protokollen, som per.13.12.06 er undertegnet av 117 stater og ratifisert av 110 stater.¹³ Dens formål er å forebygge og bekjempe menneskehandel, bidra til at menneskerettighetene ikke krenkes, samt bidra til samarbeid mellom de ulike statspartene. De ulike landene er berørt på forskjellige måter og i ulikt omfang. De kan være opprinnelsesland, transitland eller mottakerland for handel med mennesker. Norge er hovedsaklig et mottakerland.¹⁴ Undersøkelser foretatt av Oslo politidistrikt viser at det ”synes å være et tett samarbeid mellom kriminelle i Oslo og i de baltiske stater, med hensyn til rekruttering av unge kvinner til markedet, transport av kvinnene, og videreformidling til lokale halliker i Norge.”¹⁵ Slike stadfestelser bekreftet at menneskehandel var noe også Norge ble berørt av, og dette tydeliggjorde behovet for å iverksette tiltak. Dette førte til ratifiseringen av Palermo-protokollen.

2.1 Nærmere om Palermo-protokollen

Norge undertegnet protokollen i desember 2000. Ved ratifiseringen tre år senere forpliktet landet seg til å ha et lovverk i samsvar med protokollen¹⁶, samt å ”sikre bistand til og beskyttelse av ofrene for menneskehandel.”¹⁷ For å oppnå disse målsetningene må dessuten i henhold til art. 2, internasjonalt samarbeid fremmes. Norge forpliktet seg med dette til å rette fokus mot mennesker som en handelsvare, og å foreta en gjennomgang av hvilke utfordringer vi stod overfor på området. Det som først måtte kartlegges var hva menneskehandel innebar slik den nå utartet seg, og utgangspunktet her var protokollens definisjon av fenomenet.

---

¹² Aftenposten 09.09.06, ”mennesker til salg”.

¹³ http://www.unodc.org/unodc/crime_cicp_signatures.html.

¹⁴ Regjeringens handlingsplan. *Handel med kvinner og barn* (2003-2005) s. 2

¹⁵ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 55.

¹⁶ Palermo-protokollen art. 5.

¹⁷ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 56 og Palermo-protokollen art. 6.

2.1.1 Definisjonen i art. 3

Denne bestemmelsen fastslår innholdet i begrepet menneskehandel. Dette er en definisjon som er uarbeidet av FNs medlemsstater og er et resultat av forhandlinger mellom de berørte opprinnelses-, transitt- og mottakerland verden over.¹⁸

Menneskehandel er i art. 3 bokstav a) definert som¹⁹:

”rekruttering, transport, overføring, husing eller mottak av personer, ved hjelp av trusler om bruk av vold eller bruk av vold eller andre former for tvang, av bortføring, av bedrageri, av forledelse, av misbruk av myndighet eller av sårbar stilling eller av å gi eller motta betaling eller fordeler for å oppnå samtykke fra en person som har kontroll over en annen person, med sikte på utnytting.”

Bestemmelsen retter seg mot bakmennene, og innholdet er omfattende. Essensen er imidlertid utnyttelse av et annet menneske. Når det gjelder utnyttelse følger det videre av andre setning²⁰ at:

”utnytting skal som et minimum omfatte utnytting av andres prostitusjon eller andre former for seksuell utnytting, tvangsarbeid eller tvangstjenester, slaveri eller slaveriliknende praksis, trelldom eller fjerning av organer.”

Her nevnes mer konkret hva som inngår i bestemmelsen, men det presiseres at dette anses som et minimum. Når det gjelder utnyttelse av barn under 18 år følger det av art. 3 bokstav c) at dette regnes som menneskehandel uavhengig av om noen av de nevnte midler i bokstav a) er benyttet.

Angående samtykke fremgår det av art. 3 bokstav b) at dette er irrelevant så lenge noen av tvangsmidlene i bokstav a) er benyttet. Dette anses som en viktig beskyttelse for kvinnen. En problemstilling her er sontringen mellom frivillig og tvungen prostitusjon. Tilnæringsmåten er ulik, og et syn er at kjøp og salg av seksuelle tjenester er en menneskerett. Dette er den rådende oppfatningen i eksempelvis Nederland. Her er det lovlig med bordeller og de prostituerte har plikt til å rapportere til myndighetene om den virksomhet de driver. En enda

---

¹⁸ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 58.

¹⁹ Norsk oversettelse, forhåndseksemplar av den gyldige teksten.

²⁰ *ibid.*

mer liberal politikk finnes i delstaten Victoria i Australia hvor det til og med er et børsnotert bordell.²¹ Ved en slik regulering er det meningen å skille mellom den prostitusjon som er frivillig og den prostitusjon som har sin bakgrunn i menneskehandel.

Sverige derimot har en motsatt tilnærming. Her er kjøp av sex ulovlig uansett om prostitusjonen er frivillig eller ikke. Finland har også innført et lignende forbud, dog med den forskjell at kjøp av sex er ulovlig dersom den prostituerte er et offer for menneskehandel. Disse ulike synene kan føre til ulikt resultat med hensyn til hva som er menneskehandel og hva som ikke er menneskehandel, hvilket betyr at begrepet ikke har et fast innhold. De forpliktete statene må likevel forholde seg til konvensjonsteksten. Norges sontring mellom frivillighet og tvang vil bli nærmere behandlet i pkt. 3.4.1.1.

De øvrige bestemmelser i protokollen vil ikke bli nærmere behandlet, men omtalt der de ellers er relevante for fremstillingen.

Forpliktelsene som oppsto som følge av ratifiseringen av protokollen resulterte i at regjeringen lanserte en egen handlingsplan mot menneskehandel.

2.2 Regjeringens handlingsplan

Den første handlingsplanen ble lagt frem i februar 2003. Denne rettet seg særlig mot handel med kvinner og barn, og i arbeidet med denne var Palermo-protokollen en viktig referanse.²² Mange av tiltakene knyttet seg til de ulike artiklene i Palermo-protokollen, og tanken var å møte de etiske, sosiale og rettslige utfordringene menneskehandel førte med seg.²³ De folkerettslige forpliktelsene og menneskerettighetene lå til grunn for gjennomføringen av de enkelte tiltak.

I 2005 kom en ny handlingsplan mot menneskehandel, og 12. desember i år ble denne erstattet med ytterligere en plan. Denne er utarbeidet av nåværende regjering, og er ment å gjelde frem til 2009. Regjeringen anerkjenner det arbeidet som allerede er gjort i de to tidligere handlingsplanene, og *”for å sikre kontinuitet og forutsigbarhet i arbeidet blir derfor mange*

---

²¹ Hefte utgitt av Nettverk mot prostitusjon og handel med kvinner, ”Prostitusjon og handel med kvinner”, Oslo 2003, bordellet heter ”Daily Planet”.

²² Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 56.

²³ Handlingsplanen (2003-2005) s. 1

tiltak fra de tidligere planene videreført, samtidig som nye tiltak og virkemidler blir presentert.”²⁴ Penger til å følge opp handlingsplanen kommer fra flere departementer, og det anslås at det totalt vil bli brukt opp mot 200 millioner på gjennomføringen.²⁵ Handlingsplanen inneholder i alt 37 tiltak, hvorav 18 er nye. Tiltakene faller inn under følgende hovedmål:

- Begrense rekruttering og etterspørsel
- Sikre ofrene et tilpasset tilbud om bistand og beskyttelse
- Sikre at barn som blir ofre for menneskehandel får tilrettelagt oppfølging
- Gi økt avdekking og straffeforfølgelse av menneskehandlere
- Gi økt kunnskap og styrket tverrfaglig samarbeid
- Styrke internasjonalt rammeverk og samarbeid

Regjeringen har altså et overordnet mål om å bekjempe menneskehandel gjennom disse virkemidlene. At staten setter et slikt fokus på dette temaet er svært viktig, og fremleggelsen av en slik plan kan i seg selv virke preventivt. De enkelte tiltak vil ikke behandles nærmere, og jeg skal nå gå over til analysen av § 224.

---

²⁴ Handlingsplanen (2006-2009) s. 3.

²⁵ <http://www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=164987>.

3 STRAFFELOVEN § 224

3.1 Bakgrunn

Bestemmelsen kom på bakgrunn av Norges ratifisering av Palermo-protokollen, og som et ledd i bekjempelsen av mennesker som handelsvare. Definisjonen i Palermo-protokollen viste at menneskehandel kunne omfatte mange ulike typer handlinger, og den tidligere bestemmelsen i straffeloven var ikke lenger tilstrekkelig til å regulere denne type illegal virksomhet. Daværende § 224 rammet den som:

”ved Magt, Trusel eller underfundig Adfærd ulovlig bringer nogen i sin eller en andens Vold i Hensigt at hensætte ham i hjælpeløs Tilstand eller fremmed Krigstjeneste eller i Fangenskab eller annen Afhængighed i et fremmed land eller for i utugtigt Øiemed at føre ham til et fremmed land, eller som medvirker hertil.”

Ordlyden var vanskelig å forstå, og Departementet valgte derfor å lage en ny § 224 med en mer *”moderne ordlyd som også er mer dekkende for menneskehandelen slik den utarter seg i dag.”*²⁶ Dette på tross av at en rekke av bestemmelsene i straffeloven isolert sett kunne tenkes å ramme de ulike sidene av menneskehandel. Et eget straffebud om menneskehandel ville føre til et mer oversiktlig regelverk, samt internasjonalt vise at staten tok klart avstand fra dette. Dessuten kunne det tenkes forhold som ville falle inn under Palermo-protokollen, men som ikke ville omfattes av noen norsk lovbestemmelse.²⁷

Nåværende § 224 lyder etter dette slik:

”Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd utnytter en person til

- a) prostitusjon eller andre seksuelle formål,*
- b) tvangsarbeid eller tvangstjenester, herunder tigging,*
- c) krigstjeneste i fremmed land eller*
- d) fjerning av vedkommendes organer,*

eller som forleder en person til å la seg bruke til slike formål, straffes for menneskehandel med fengsel inntil 5 år.

---

²⁶ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 59.

²⁷ *ibid.*

På samme måte straffes den som

- a) legger forholdene til rette for slik utnyttelse eller forledelse som nevnt i første ledd ved å anskaffe, transportere eller motta personen,*
- b) på annen måte medvirker til utnyttelsen eller forledelsen, eller*
- c) gir betaling eller annen fordel for å få samtykke til utnyttelsen fra en person som har myndighet over den fornærmede, eller som mottar slik betaling eller annen fordel.*

Den som er begår en handling som nevnt i første eller annet ledd mot en person som er under 18 år, straffes uavhengig av om vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd er anvendt. Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte.

Grov menneskehandel straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på om den som ble utsatt for handlingen, var under 18 år, om det ble brukt grov vold eller tvang eller om handlingen ga betydelig utbytte. Villfarelse om alder er uten betydning, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte.”

Bestemmelsen rammer alle ledd i menneskehandelen, og begrenser seg ikke bare til grenseoverskridende organisert kriminalitet. På dette punkt går bestemmelsen lenger enn art. 3 i Palermo-protokollen, som i henhold til art. 4 kun gjelder lovbrudd av grenseoverskridende art. Av forarbeidene fremgår at straffeloven § 224 må tolkes med den bakgrunn at ”departementet holder fast ved at definisjonen i FN-protokollen må være utgangspunkt for utformingen av straffebudet, men at ordlyden må tilpasses norske lovgivningstradisjoner på strafferettens område.”²⁸ Palermo-protokollen er ratifisert, men ikke inkorporert. Dette reiser et spørsmål om det rettskildemessige forholdet mellom konvensjonen og § 224.

Norsk rett bygger på et dualistisk prinsipp, hvilket innebærer at folkeretten og norsk rett ses på som to atskilte systemer. For at folkeretten skal få internrettslig virkning er utgangspunktet at den enten må inkorporeres eller transformeres. Det dualistiske prinsipp modifiseres likevel noe av presumsjonsprinsippet, hvor norsk rett presumeres å være i samsvar med folkeretten.

---

²⁸ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 63.

Det vil si at norske domstoler så langt det er mulig tolker de norske bestemmelsene slik at de ikke kommer i strid med landets internasjonale forpliktelser.

Det dualistiske prinsipp kan også begrenses på andre måter, da det innenfor enkelte avgrensede rettsområder finnes bestemmelser om at loven gjelder med de begrensninger som følger av folkeretten. Dette er et uttrykk for sektormonisme, hvilket innebærer at folkeretten respekteres, og at den ved motstrid gis forrang.²⁹ Straffeprosessloven § 4 og tvistemålsloven § 36a er eksempler på bestemmelser med et slikt innhold, og de skal tolkes slik at folkeretten får direkte anvendelse.³⁰ I henhold til straffeloven § 1 andre ledd gjelder også straffelovgivningen ”med de begrensningene som følger av overenskomst med fremmed stat eller av folkeretten for øvrig.” Det reiser seg her et spørsmål om straffeloven § 1 andre ledd kan tolkes på tilsvarende måte som andre sektormonistiske bestemmelser.

Det følger av forarbeidene at bestemmelsen vil få ”betydning der det er motstrid mellom en folkerettslig regel og en bestemmelse i straffelovgivningen, og vil derfor få selvstendig betydning ved siden av det alminnelige presumsjonsprinsipp.”³¹ På samme sted fremgår videre at ”gjennom bestemmelsen vil de aktuelle bestemmelsene i straffelovgivningen måtte tolkes innskrenkende.” Dette viser at det er meningen at folkeretten skal gis direkte anvendelse på samme måte som ved andre sektormonistiske bestemmelser. Det kan etter dette virke som at det ikke er behov for presumsjonsprinsippet. Når den folkerettslige regelen analyseres, presumeres den likevel i forhold til norsk rett for å unngå motstrid. Det vil si at fremgangsmåten for tolkning er i stor grad den samme på sektormonistiske områder som ved anvendelse av presumsjonsprinsippet.³² En sammenfatning av rettspraksis viser at analysen må baseres på flere momenter.³³

Det første som er relevant er om lovgiver har tatt standpunkt til den rettskildemessige problemstillingen. Dette er av betydning fordi i motsatt fall har lovgiver ikke eksplisitt tatt stilling til de materielle reglene i folkeretten. I forhold til Palermo-protokollen har lovgiver i forarbeidene lagt til grunn at protokollens definisjon er utgangspunktet, men at den må tilpasses våre tradisjoner noe. Altså har lovgiver vurdert protokollens materielle innhold, og i

---

²⁹ Line Ravlo-Losvik, ”Grunnlovens § 110c, presumsjonsprinsippet og motstridslæren”, *Jussens Venner*, 1997 s. 195, (s. 198).

³⁰ Se bl.a Rt 1994/610 og Rt 1994/1244.

³¹ Ot.prp. nr.42 (1995-1996) s. 12.

³² Ravlo-Losvik s. 200.

³³ Bl.a Rt 1997/580 s. 593 (OFS-saken) og Rt 2000/1811 s. 1829 flg. (Finanger I saken).

tillegg hatt denne som rollemodell for utformingen av den norske lovteksten. Dette taler for at protokollen må gis stor rettskildemessig vekt.

Det er også av betydning hvilket rettsområde man er på. Menneskehandel er et tema hvor menneskerettighetene er essensielle, og disse rettighetene har et internasjonalt utspring med FN som et overvåkende organ. Det følger av Grunnloven § 110c at ”*det paaligger Statens Myndigheder at respektere og sikre Menneskerettighederne.*” Grunnloven er lex superior og dette betyr i utgangspunktet at det ikke kan gis lovgivning i strid med denne bestemmelsen. Det er likevel uklart hvilken rekkevidde Grunnloven § 110c har, og i teorien er det uenighet om bestemmelsen setter en skranke for lovgivningen eller om den bare er et tolkningsmoment.³⁴ Etter den Høyesterettspraksis som foreligger³⁵ er det en snever tolkning av bestemmelsen som legges til grunn. Dette innebærer at menneskerettighetene skal sikres og respekteres innenfor rammen av den øvrige lovgivning. Bestemmelsen vil da være et moment som styrker presumsjonsprinsippet,³⁶ og dermed også konvensjonens stilling i norsk rett.

Sammenfattet må Palermo-protokollen ha stor rettskildemessig vekt selv om den ikke er gjort til norsk lov. På bakgrunn av det ovenstående er en klar motstrid nesten utenkelig. Skulle den likevel oppstå, mener jeg at i tilfeller hvor protokollen trekker snevrere grenser for straffeansvaret enn § 224, vil konvensjonen gå foran siden straffelovgivningen er underlagt et sektormonistisk rettsområde. Straffeloven § 1 andre ledd fastsetter imidlertid at straffelovgivningen skal gjelde med de begrensningene (min understrekning) som følger av folkeretten.³⁷ Det innebærer at ved tilfeller som ikke faller innenfor § 224, men som faller innenfor protokollen (videre straffeansvar), må løsningen bli at den norske bestemmelsen gis forrang. Dette fordi bestemmelsen ikke kan anvendes i en lovovertrедers disfavør, og den kan heller ikke ”utvide de enkelte straffebestemmelsernes saklige eller stedlige virkeområde.”³⁸

---

³⁴ Ravlo-Losvik s. 196.

³⁵ Se bl.a Rt 1996/1415 s. 1424.

³⁶ Et slikt synspunkt støttes også av Carsten Smith, ”Fra menneskerettsloven til grunnlovsfesting av menneskerettigheter”, *Juristkontakt*, 2002-05-30.

³⁷ Ot.prp.nr. 42 (1995-1996) s. 12.

³⁸ *ibid.*

3.2 Straffbarhetsvilkårene

For at noen skal kunne straffedømmes i Norge er det flere vilkår som må være oppfylt. Først og fremst gjelder vilkåret om at ingen kan dømmes uten at det finnes en lov som regulerer forholdet. Dette lovskravet er nedfelt i Grunnlovens § 96, og siden denne loven er av superior rang kan det ikke domfelles med hjemmel i sedvanerett. Det et formelt lovsbegrep som legges til grunn, hvilket innebærer at med "Lov" menes skrevet lov gitt i henhold til Grunnloven §§ 79 flg. Jeg kommer tilbake til de materielle krav som stilles til lovskravet i pkt. 3.10.

Videre så er det et vilkår at det ikke foreligger noen straffrihetsgrunner. I norsk rett anerkjenner man blant annet nødverge, nødrett, selvtekt, politiprovokasjon og visse typer samtykke som straffriende.³⁹ I forhold til menneskehandel er samtykke særlig relevant, og dette vil bli nærmere behandlet i pkt. 3.4.1.1.

Dernest er det et vilkår for å straffedømme at gjerningspersonen har utvist nødvendig skyld. Vedkommende må ha handlet forsettlig eller utvist en uaktsomhet de kan lastes for. Bestemmelsen i § 224 krever forsett jfr § 40, og dette innebærer at lovbrøyteren bevisst har utført en straffbar handling hvor følgen av hans handling var tilsiktet, eller ansett som mest sannsynlig.

For øvrig er det også et straffbarhetsvilkår at gjerningspersonen var tilregnelig da handlingen ble utført. Dette er krav til lovbrøyterens psykiske tilstand i gjerningsøyeblikket. Eksempel på tilfeller hvor gjerningspersonen ikke anses å være tilregnelig kan etter straffeloven § 44 være ved sinnsykdom eller bevisstløshet (såfremt ikke bevisstløsheten skyldes selvforskyldt rus).

I norsk rett er det et prinsipp at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode. Hensynet bak dette er tanken om at det er bedre at en skyldig går fri, enn at en uskyldig blir dømt. Det vil si at dersom det er tvil om tiltalte ved "vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd" har utnyttet noen, må tiltalte frifinnes. Et slikt beviskrav fremgår også av uskyldpresumsjonen i EMK⁴⁰ art. 6 nr. 2. Etter denne bestemmelsen skal enhver anses uskyldig inntil det motsatte er bevist, og det er påtalemyndighetene som har bevisbyrden. Dette er en svært viktig rettsikkerhetsgaranti for den enkelte.

---

³⁹ Oppregningen er ikke uttømmende jfr Johs. Andenæs. *Alminnelig strafferett*. 5.utgave, 2004. s. 151.

⁴⁰ Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen.

I det følgende skal jeg behandle den objektive gjerningsbeskrivelsen i § 224. Det første som skal vurderes er de alternative virkemidlene som er straffbare å benytte i forhold til utnyttelse eller forledelse til et bestemt formål. Disse vil gjennomgå etter den samme kronologi som i bestemmelsen.

3.3 Midler for å utnytte en person

3.3.1 ”Den som ved vold ... utnytter en person”

Det finnes ikke noen nærmere definisjon av ”vold”, men en naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier at det er snakk om en fysisk tilnærming mot en annen person. Begrepet er brukt på flere steder i straffeloven, herunder nevnes blant annet vold mot offentlig tjenestemann i § 127, voldtekt i § 192 og legemsfornærmelse i § 228. Hensynet til harmoni i rettssystemet taler for at innholdet i ”vold” skal være det samme i de ulike bestemmelsene. Det følger av forarbeidene at ”vold” i § 224 skal forstås på samme måte som i straffeloven § 228.⁴¹ Denne bestemmelsen rammer ”den, som øver Vold mod en andens Person ... ”

Tradisjonelle eksempler på å utøve ”vold” etter § 228 kan være å slå, sparke eller skalle en annen person. Likevel fremgår det av forarbeidene at volden ikke nødvendigvis innebærer at gjerningsmannen har vært i fysisk kontakt med fornærmede. Også snøball – og steinkasting kan omfattes.⁴² Det kreves ikke at handlingen etterlater seg smerte og merker.⁴³

Bestemmelsen er plassert i kapittelet om forbrytelser mot liv, legeme og helbred, og det er den personlige integritet som skal beskyttes. Begrepet får derfor et snevrere innhold enn i eksempelvis § 127, hvor volden anvendes for å hindre en offentlig tjenestemann i utøvelsen av en tjenestehandling.⁴⁴

Grensen nedad mot den rettmessige voldsanvendelse, gjør at det stilles visse minstekrav til styrken av volden.⁴⁵ Hvorvidt det foreligger vold beror på en helhetsvurdering ”*hvor graden av voldsomhet samt handlingens krenkende karakter står sentralt.*”⁴⁶ Dette innebærer at det må ses hen til omstendighetene rundt handlingen. Grensen oppad trekkes mot legemsbeskadigelse etter § 229. Her er det skadebegrepet som er avgjørende, og relevante momenter er arten, varigheten, omfanget og lokaliseringen av skaden.⁴⁷ Blåmerker, buler og hevelser subsumeres normalt under § 228⁴⁸, men omfanget kan likevel være så betydelig at forholdet må falle inn under § 229. Dersom en prostituert blir slått i ansiktet, og dette

⁴¹ Ot.prp.nr.62 (2002-2003) s. 97.

⁴² Magnus Matningsdal, *Karnov kommenterte lover*, Oslo 1995 (1467)

⁴³ Rt 1991 s.1135 s. 1136.

⁴⁴ Helge Røstad. *Uvalgte emner innen strafferetten og straffeprosessen*. Universitetsforlaget 1981, s. 151.

⁴⁵ Se bl.a Rt 1985/1395 s. 1396 flg. og Rt 1988/922 s. 923.

⁴⁶ Karnov (1467)

⁴⁷ Røstad s. 157.

⁴⁸ Rt 1990/1155 s. 1156 og Rt 1992/1703 s. 1704.

etterlater et sår som vil gi et tydelig arr, vil dette kunne regnes som en legemsbeskadigelse på grunn av skadens lokalisering. Her kan det bli et spørsmål om konkurrens. Dersom volden subsumeres under § 228 vil § 224 konsumere denne bestemmelsen siden innholdet i volden skal være tilsvarende i de to bestemmelsene. Dersom forholdet derimot faller inn under § 229 kan denne bestemmelsen anvendes ved siden av § 224. Dette fordi sistnevnte bestemmelse ikke konsumerer legemsbeskadigelser, og det kan da tas ut egen tiltale for § 229.

I forhold til menneskehandel er det "vold" i utnyttelsesfasen som er det aktuelle. Straffeloven § 224 første ledd omhandler ikke "vold" fra kunder som kjøper sex, men "vold" fra menneskehandleren. For at tilfellet skal falle inn under bestemmelsen må det være en sammenheng mellom gjerningspersonens bruk av "vold" og det at den fornærmede blir tvunget til for eksempel å prostituere seg. Dette følger av at det i gjerningsbeskrivelsen heter at offeret "ved" (min understrekning) "vold" må utnyttes til et bestemt formål. Gjerningspersonen trenger ikke å ha benyttet "vold" i rekrutteringen, det er tilstrekkelig for å omfattes av bestemmelsen at slike virkemidler benyttes etter at offeret for eksempel er ankommet bestemmelsesstedet. Et eksempel på "vold" i slike tilfeller kan være en kvinne som blir slått dersom hun nekter å prostituere seg.

Det er vanskelig å fastslå en grense for hva som er "vold" i forhold til menneskehandel, og særlig den nedre grense kan være problematisk. En problemstilling kan være om det å gripe en kvinne rundt håndleddet for så å dra henne inn eller ut av en ventende bil kan anses som en voldelig handling. Her må voldens styrke vurderes i forhold til hvor krenkende handlingen fremstår. Dersom kvinnen motsetter seg handlingen, og gjerningspersonen må ta hardt i vil forholdet lettere karakteriseres som "vold". Grensegangen kan imidlertid være vanskeligere dersom gjerningspersonen tar kvinnen rundt håndleddet, og hun lydig og uttrykksløs setter seg inn i bilen. Etter mitt skjønn kan også dette være "vold", fordi hvis kvinnen vil sette seg frivillig inn i bilen trenger ikke gjerningspersonen gripe kvinnen rundt håndleddet. Selv om vedkommende ikke tar hardt i, er dette en form for maktbruk med et element av "vold" i seg. Det kan jo være at kvinnen setter seg frivillig inn i bilen, og at vedkommende som griper henne rundt håndleddet bare skal hjelpe henne. Sistnevnte løsning er neppe særlig aktuelt, men belyser at det kan være vanskelig å definere volden i tilfeller hvor for eksempel kroppsspråket ikke kan være med å gi uttrykk for hvorvidt den fornærmede er utsatt for tvang eller ikke. Et annet poeng i denne sammenheng er at volden må ses i relasjon til omstendighetene for øvrig. Det vil neppe anses som "vold" dersom en far griper den ulydige

datteren sin rundt håndleddet og fører henne bestemt inn i bilen. Dette kan derimot bli sett på som et ledd i barneoppdragelsen. At en bakmann behandler den prostituerte med en hard hånd kan også sies å ha et oppdragende formål, men omstendighetene rundt tilsier at dette etter min mening er en handling som likevel må karakteriseres som "vold" etter § 224.

Sammenfattet anser jeg "vold" som middel til utnyttelse å være et alternativ som kun rammer de tilfeller som klart kan subsumeres under dette alternativet, for eksempel et spark i magen. Dette fordi i tilfeller hvor det ikke er klart at det er brukt vold, slik som for eksempel å riste kvinnen i jakkekragen, vil forholdet heller kunne anses som en "utilbørlig atferd". Altså vil den nedre grense kunne relatere seg mer til "utilbørlig atferd", mens den øvre grense vil bli mer aktuell i forhold til "vold". For øvrig vil det dessuten være slik at jo mildere volden er, jo mindre sannsynlig er det at det er denne som har ført til utnyttelsen. Dette i seg selv tilsier at volden må være av en viss styrke.

Jeg skal i det følgende se nærmere på neste alternativ i bestemmelsen; "trusler".

3.3.2 ”Den som ved ... trusler ... utnytter en person”

Ordlyden tilsier at det her er snakk om å skape frykt eller redsel hos en annen person. I følge forarbeidene skal ”trusler” i § 224 forstås på samme måten som i straffeloven § 227.⁴⁹ Denne bestemmelsen omfatter trusler i ”*Ord eller Handling*” om et ”*straffbart Foretagende*”. Bakgrunnen for en slik ordlyd er beskyttelse av den psykiske integritet. At også ”Handling” omfattes innebærer at eksempelvis et tegn kan regnes som en trussel. Det er ikke et krav at den som fremsetter truslene også fullbyrder den handlingen han har truet med, eller at det er han selv som står for denne. Ikke enhver trussel omfattes, men trusler om en straffbar handling ”*der kan medføre høiere Straf end 1 Aars Hefte eller 6 maaneders Fængsel.*” Klare eksempler på trusler som kan omfattes er trusler om drap, voldtekt, eller lemlestelse. Det kreves etter § 227 ikke at trusselen brukes som middel til å oppnå noe eller at den er fremsatt direkte overfor vedkommende den straffbare handling skal gå utover.⁵⁰ Her er det imidlertid en forskjell i forhold til § 224 hvor det jfr ”ved” kreves at truslene må ha et bestemt formål i sikte. Det kreves videre at trusselen objektivt er skikket til å skape reell frykt, likevel slik at det ikke er et krav at fornærmede faktisk har følt seg truet.⁵¹

Trusler kan være vanskelig å bevise, særlig dersom de er fremsatt i ord. Her ligger særlige utfordringer i forhold til menneskehandel. Kvinnene trues ofte med reaksjoner dersom de ikke adlyder bakmennene. De trues også med at familiene deres i hjemlandene kan bli utsatt for represalier dersom de unnlater å følge ordre. Slike trusler vanskeliggjør politiets arbeid, fordi det gjør at ofrene er redde for å stå frem med sine historier. De stoler ikke på noen, og den makten bakmennene har over kvinnene kan ikke undervurderes.

Mange offer for menneskehandel oppholder seg ulovlig i Norge. Dette kan reise en problemstilling i forhold til trusler om anmeldelse til politiet. Dette fordi § 227 krever at truslene omhandler et ”straffbart Foretagende.” Det er jo strengt tatt ikke et ”straffbart Foretagende” å true en kvinne med å melde fra til politiet om at hun oppholder seg ulovlig i landet.

---

⁴⁹ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 97.

⁵⁰ Rt 1984/1197 s. 1198.

⁵¹ Rt 1981/970 s. 972.

Dette spørsmålet må løses ut fra straffeloven § 222 tredje ledd hvor nettopp slike trusler er gjort straffbare. Her straffes den som *”ved å true med anklage eller anmeldelse ... tvinger noen til å gjøre, tåle, eller undlate noget.”* Det vil si at også trusler om anmeldelse omfattes av § 224. En slik løsning har gode grunner for seg fordi dersom slike trusler ikke skulle omfattes av bestemmelsen ville ofrenes beskyttelse være illusorisk. De kommer fra fattigdom og dårlige kår til et land hvor de ikke kan språket, eller for øvrig noe om deres rettigheter og plikter. Det eneste de tror de vet, ut fra deres erfaring fra hjemlandet, er at politiet er en fiende som for enhver pris må unngås. Mange har dessuten et sterkt ønske om å få bli i landet, og slike trusler er derfor særlig virkningsfulle overfor offer for menneskehandel. Sett ut fra formålsbetraktninger og reelle hensyn burde alternativet ”trusler” i § 224 første ledd uansett tolkes til også å omfattes trusler om å melde fra til politiet om ulovlig opphold.

Dersom denne type trusler ikke var gjort straffbare etter § 222 kunne en løsning også være å subsumere forholdet under alternativet ”annen utilbørlig atferd”. Dette fordi en i strafferetten skal være forsiktig med utvidende tolkning, og det blir da mer riktig å la forholdet falle inn under det mer vide alternativet om ”utilbørlig atferd”.

Det neste alternativ som da må behandles er ”misbruk av sårbar situasjon”.

tiden inne for å anvende hardere metoder. Hun blir voldtatt, ofte av flere, og slik blir hennes vilje og menneskeverd brutt ned.

Den siste fasen kalles vedlikeholdsfasen. Her brukes midler som mishandling, voldtekter, trusler, påtvunget gjeld og tvang for å skape en avhengighet til bakmannen. Halliken er tilsynelatende omsorgsfull, og hevder at han vil beskytte henne mot andre bakmenn. På dette stadiet trenger ikke jenta å låses inne lenger, han vet at de nå er kommet så langt at hun ikke vil stikke av. Effekten av det ”arbeidet” bakmannen har lagt ned, er at hun nå prøver å bli hans foretrukne, og gjør alt for at han skal bli fornøyd. Dette kalles ”Stockholm-syndromet”, etter et bankran hvor ett av gislene innledet et forhold til raneren. Fenomenet kan beskrives som en psykisk tilstand der gjerningspersonen og offeret blir følelsesmessig tilknyttet, og det oppstår en forvrengning av virkeligheten.⁵⁵ Her kan det trekkes paralleller til det bånd som kan skapes mellom en bakmann og den prostituerte.

Inndelingen i de ulike fasene illustrerer hva som kan ligge i ”misbruk av sårbar situasjon.” Werson mener at særlig lettere psykisk utviklingshemmede, enslige mødre og enslige, mindreårige asylsøkere blir offer for menneskehandel. Selv om dette er en erfaring som er gjort i Nederland, må den kunne sies å ha overføringsverdi til det mønster vi så langt har klart å kartlegge i Norge i forhold til rekruttering av unge jenter i en sårbar situasjon. I den siste saken om menneskehandel i Trondheim⁵⁶ består utnyttelsen nettopp blant annet i at en av bakmennene har innledet et kjærlighetsforhold til et av ofrene. Kvinnen var alenemor, og i en vanskelig økonomisk situasjon. Tiltalte fikk henne med til Hellas på ferie, og her skal det ha blitt utstedt et falsk gresk pass til kvinnen. Deretter ble hun forledet til å reise på det hun oppfattet som en ferietur til Norge. Først etter ankomst til Norge ble hun klar over at hun var sendt hit for å at hun skulle prostituere seg. Hun fikk nå beskjed om at hun skyldte penger for passet og visumet han hadde betalt for henne.⁵⁷ Dette er et klassisk tilfelle hvor en kvinne i en sårbar situasjon blir utnyttet til prostitusjon.

Rettslig sett er ordlyden i bestemmelsen vid, og for å finne ut av det nærmere innhold er forarbeidene en viktig kilde. Her nevnes som eksempel på en sårbar situasjon ”*en kvinne som står i fare for å bli kastet ut av leiligheten der hun bor sammen med sin mor og tre barn. Hun*

---

⁵⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Stockholm_syndrome.

⁵⁶ 06-135487MED-TRON.

⁵⁷ <http://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article745198.ece>.

har ikke fast arbeid, det er heller ikke utsikter til inntektsgivende arbeid i området der hun bor, og hun har fått beskjed av myndighetene om at hun blir fratatt barna dersom hun mister leiligheten. Hun får tilbud om at en person vil betale husleien mot at hun arbeider på bordell i utlandet."⁵⁸ En tolkning av dette tilsier at det ikke skal mye til, og at å fremsette et tilbud er tilstrekkelig for at forholdet skal anses som et "misbruk av sårbar situasjon".

3.3.3.1 Rettspraksis – Trondheim saken⁵⁹

Dette er den første saken om menneskehandel etter at den nye § 224 trådte i kraft. Saken startet i Trondheim tingrett⁶⁰, og resultatet her ble at forholdet ikke kunne subsumeres under § 224, men at det derimot var hallikvirksomhet etter § 202. Dommen ble anket, og har derfor ingen rettskildemessig verdi. Jeg har likevel valgt å ta den med for å belyse forskjeller i lovanvendelsen i forhold til hvilket faktum som legges til grunn.

De to bakmennene stod i tingretten blant annet tiltalt for "ved misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd" å ha utnyttet de estiske kvinnene til prostitusjon eller medvirket til dette. En av jentene var under 18 år, og menneskehandelen måtte derfor anses som grov. Verken den estiske bakmannen eller den norske bakmannen erkjente straffeskyld etter § 224. Tiltalen gikk også ut på flere forhold, men det er delen om menneskehandel jeg vil redegjøre for.

Tingretten har lagt til grunn at det ikke finnes opplysninger som tyder på at de estiske kvinnene er forledet, og det alternativ som da er aktuelt er utnyttelse. To av ofrene vitnet for retten og de har sagt at de fikk et tilbud av en tredje bakmann (som ikke er tiltalt i denne saken) om å prostituere seg, og dette takket de ja til ut fra økonomiske motiver. De fikk full informasjon om hva tilbudet innebar, og var ikke tvunget til å samtykke. På denne bakgrunn legger tingretten til grunn at kvinnene tok beslutningen om å prostituere seg i full frivillighet, og at de ikke sto "under press fra noen annen person – de hadde bare fått et tilbud. Dette var intet "mafiføst" tilbud med et innebygget press."⁶¹ I mangel av andre holdepunkter legger retten til grunn at dette var tilfellet for de resterende jentene også. Altså finner de bevist at alle de estiske jentene valgte å prostituere seg frivillig.

---

⁵⁸ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 97.

⁵⁹ Se omtale i pkt. 1.3.

⁶⁰ Trondheim tingrett, 30.04.2005, 05-011620MED-TRON

⁶¹ *ibid* s.15.

Når det gjelder alternativet ”misbruk av sårbar situasjon” uttaler retten at ”*spørsmålet om forståelsen av begrepet misbruk av sårbar situasjon angår ikke grenseoppgangen mellom det straffbare og tillatte, men grensedragningen mellom to straffebestemmelser.*”⁶² Hvorvidt det anses å foreligge misbruk av en sårbar situasjon får altså betydning for om man skal anvende straffeloven § 224 eller hallikbestemmelsen i § 202. Retten mente i denne saken at det ikke er misbruk av sårbar situasjon at ”*man forespør, gir korrekt informasjon og deretter høster økonomisk fortjeneste av at hun selv velger å prostituere seg ... Hvis dette skulle rammes av § 224, vil det i praksis neppe bli nevneverdig anvendelsesområde igjen for § 202, 1.ledd a: straffebudet mot å fremme noens prostitusjon*”⁶³ Retten viser videre til at ”*verken lovteksten eller forarbeidene indikerer at § 202 skal være forbeholdt tilfelle der kvinnen selv har funnet på å prostituere seg, for deretter å knytte til seg en hallik.*”⁶⁴ De kan derfor ikke se at et tilfelle som det foreliggende faller inn under § 224. Dermed finner de verken rettslig eller faktisk grunnlag for å si at jentene ble ofre for menneskehandel.

Tingrettens tolkning av tilbudets betydning er noe i strid med det jeg mener kan leses ut av forarbeidene, hvor det fremgår at det er tilstrekkelig at det fremsettes et tilbud for at forholdet skal regnes som misbruk.⁶⁵ Etter min mening var det var nettopp slike tilfeller som med de estiske jentene ordlyden var ment for. Siden retten legger til grunn at jentene prostituerte seg frivillig, mener jeg også at det er grunn til å diskutere samtykkets rekkevidde ut fra de alminnelige ulovfestede reglene om samtykke.⁶⁶ Dette får imidlertid ingen praktisk betydning all den tid dommen ble anket.

Det ble anket til lagmannsretten over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet for de postene som omhandlet § 224. Resultatet etter ankebehandlingen ble domfellelse for menneskehandel for begge de tiltalte.⁶⁷

Lagmannsretten mener å finne bevist at ofrene hadde en bakgrunn hvor de ”*levde under til dels svært vanskelige økonomiske, sosiale og familiære forhold.*”⁶⁸ Dette gjorde dem til et lett bytte for rekruttering til prostitusjon, og valget om å prostituere seg var således ikke reelt.

---

⁶² 05-011620MED-TRON s.16.

⁶³ *ibid.*

⁶⁴ *ibid.*

⁶⁵ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 97.

⁶⁶ Nærmere om samtykke i pkt. 3.4.1.1.

⁶⁷ Frostating lagmannsrett, 20.09.2005, LF-2005-71379.

⁶⁸ *ibid* s. 7

Retten legger videre til grunn at etter ankomst til Trondheim var jentene *”underlagt til dels meget uverdige forhold. De måtte ta i mot kunder til de fleste tider på døgnet, også kunder det var negative anmerkninger om i kunderegisteret.”*⁶⁹ Bevegelsesfriheten var begrenset, og de måtte oppholde seg i de aktuelle leilighetene til enhver tid. Selv etter at noen av jentene var utsatt for seksuelle og voldelige overgrep fra kundene, måtte de umiddelbart fortsette å prostituere seg, og det var *”ikke gitt anledning til å avbryte oppholdet i Trondheim.”*⁷⁰

Lagmannsretten legger altså et annet faktum til grunn for sin lovanvendelse enn tingretten. På denne bakgrunn kommer de til at de tiltalte ved *”misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd”* har utnyttet til estiske kvinnene til prostitusjonsformål.

Dommen ble anket til Høyesterett, og det ble anket over saksbehandlingen, lovanvendelsen og straffeutmålingen. Ankene ble tillatt fremmet med hensyn til lovanvendelsen og straffeutmålingen, mens ankene over saksbehandlingen ble forkastet. Høyesterett opprettholdt det resultat lagmannsretten hadde kommet til, og siden dette var første Høyesterettsdom etter den nye § 224 er dommen historisk i så henseende. Jeg skal knytte noen kommentarer til den delen av dommen som angår lovanvendelsen.

Høyesterett forholder seg til det faktum lagmannsretten har funnet bevist, og starter med lagmannens rettsbelæring om samtykke. De viser i denne forbindelse til bakgrunnen for vedtakelsen av § 224, og dens internasjonale forgreining. Høyesterett ser hen til forarbeidene hvor det fremkommer at *”misbruk av sårbar situasjon”* omfatter tilfeller hvor ofrene ikke har noe annet *”reelt og akseptabelt valg ... annet enn å underkaste seg ”handlerne”.*⁷¹ Offerets reelle valgmuligheter er viktige, og Høyesterett påpeker at alternativet må være gjenstand for en helhetsvurdering, hvor *”offerets livssituasjon før hun utnyttes, og omstendighetene ved den situasjon hun under utnyttelsen bringes inn i”*⁷² står sentralt. De viser videre til et høringsnotat som gikk forut for proposisjonen hvor det fremkommer at alternativet også vil dekke *”tilfeller hvor en kvinne med åpne øyne arbeider som prostituert, men hvor bakmennene utnytter en sårbar posisjon hun befinner seg i slik at hun ikke har noe reelt valg annet enn å underkaste seg deres ønsker.”*⁷³ Dermed omfattes også en type *”frivillig”*

---

⁶⁹ LF-2005-71379 s.7.

⁷⁰ *ibid.*

⁷¹ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 97.

⁷² Rt 2006/111 avsnitt 16.

⁷³ *ibid.*

prostitusjon, og dette viser at samtykke ikke har noen betydning så lenge det er snakk om utnyttelse av en sårbar situasjon. Samtykke som ulovfestet straffrihetsgrunn vil bli nærmere behandlet nedenfor under pkt. 3.4.1.1.

På generell basis uttaler Høyesterett i forhold til alternativet ”misbruk av sårbar situasjon” at *”utnyttelse til prostitusjon ved misbruk av sårbar stilling – omfatter svært forskjellige forhold, fra utnyttelse av mennesker i den ytterste nød til prostitusjon med islett av frihetsberøvelse og vold, til mildere former.”*⁷⁴ Ordlyden er altså vid, og hvert enkelt tilfelle må vurderes konkret. Høyesterett er i stor grad lojal mot lovgiver i lovanvendelsen, hvilket etter min mening er riktig da dette er et rettsområde med lite annen praksis å forholde seg til. Det er også et moment at bestemmelsen er såpass ny, noe som innebærer at det materielle innhold er noe lovgiver nylig har vurdert. Dommen fra Høyesterett er enstemmig, og dette styrker dens rettskildemessige verdi. Det er dessuten hittil den eneste dommen fra Høyesterett på dette rettsområdet, og dette taler også for at den må karakteriseres som en autoritativ kilde.

Grunnen til at resultatet ble annerledes i lagmannsretten og Høyesterett enn i tingretten virker å være at det ble lagt forskjellige faktum til grunn. Derfor ble også lovanvendelsen annerledes.

Jeg skal nå gå over til å redegjøre for det siste alternativet i bestemmelsen.

---

⁷⁴ Rt 2006/111 avsnitt 46.

3.3.4 ”Den som ved ... annen utilbørlig atferd ... utnytter en person”

Rent språklig taler dette alternativet i retning av en atferd som er klanderverdig. Begrepet ”utilbørlig” er benyttet i flere andre lovbestemmelser⁷⁵, og ut fra en kontekstuell tolkning er dette en rettslig standard rettet mot tilfeller hvor gjerningspersonen ut fra en sosialetisk vurdering har opptrådt sterkt kritikkverdig.⁷⁶ I forhold til § 224 kan et eksempel være å lage falske ekteskapsannonser for å lure vedkommende inn i prostitusjon.⁷⁷ Også såkalt ”deft bondage” omfattes av ”annen utilbørlig atferd”. Dette innebærer at menneskehandleren dekker reise, opphold, kost og losji, og offeret blir således stående i gjeld til bakmannen. Dette er situasjonen for mange nigerianske kvinner som kommer til Norge. Disse kommer fra et land med stor fattigdom, og kan bære på en gjeld på nærmere 400.000 kr til bakmennene når de ankommer Norge.⁷⁸ Dermed tar det lang tid før de står så fri at de kan reise hjem igjen.⁷⁹

Formuleringen ”annen utilbørlig atferd” er vid, og etter mitt syn er de tidligere gjennomgåtte alternativene ”vold”, ”trusler” og ”misbruk av sårbar situasjon” alle eksempler på ”utilbørlig atferd”. Da kan en spørre seg om det har vært tilstrekkelig at bestemmelsen omhandlet ”den som ved utilbørlig atferd utnyttet en person”?

Av hensynet til borgernes behov for forutberegnelighet finnes det grenser for hvor vid en bestemmelse kan utformes. Ved å ta med de øvrige alternativene i bestemmelsen presiseres innholdet ytterligere. Alternativet ”utilbørlig atferd” blir som en slags sekkepost som kan tenkes å ramme de tilfeller som ikke klart faller inn under de andre alternativene. Det gjør at det blir særdeles viktig i forhold til menneskehandel. Dette fordi det dekker totalsituasjonen, og kynisk atferd og avanserte rekrutteringsmåter fanges opp av alternativet. Tendensen synes å være at vold og trusler nå er byttet ut med mer skånsomme rekrutteringsmetoder som lokking og overtaling⁸⁰ og dette styrker betydningen av utilbørlighetsstandarden. Også det psykiske aspektet omfattes, og her kan eksemplet med trusler om anmeldelse om ulovlig opphold være illustrerende. Forholdet faller ikke klart inn under begrepet ”trusler”, men en

⁷⁵ Se for eksempel straffeloven § 250.

⁷⁶ Se bl.a Rt 1913/750.

⁷⁷ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 97-98.

⁷⁸ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1312903.ece>.

⁷⁹ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 97-98.

⁸⁰ Uttalt av Jørn M. Jakobsen, Nasjonal kompetanse gruppe for menneskehandel, <http://pub.tv2/nettavisen/ioslo/article831825.ece>.

slik atferd er uetisk, og dette tilsier at slike trusler uansett er ”annen utilbørlig atferd.” Ordlyden må imidlertid ikke trekkes for langt, og det finnes grenser for hva som kan innfortolkes i begrepet. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til i pkt. 3.10.

3.3.4.1 Rettspraksis – Trondheim saken

Høyesterett sier ikke uttrykkelig at forholdet faller inn under alternativet ”utilbørlig atferd”, men omtaler forholdet som en ”*planmessig, økonomisk motivert virksomhet i organiserte former over lengre tid med kvinnenes fysiske og psykiske helse som innsats.*”⁸¹ Det virker som Høyesterett vurderer hele saken i forhold til alternativet ”misbruk av sårbar situasjon”, men det betyr ikke at de mener at dette ikke er ”utilbørlig atferd”. Det er mulig dommen også kan forstås slik at de drøfter begge alternativene samtidig, de er bare ikke helt klar på hva som faller inn under det enkelte begrep. Grunnen til dette kan være at de ikke ser noe poeng i skille drøftelsen her, fordi det ikke har noen betydning for resultatet. Et annet poeng kan være at ”misbruk av sårbar situasjon” også er ”utilbørlig atferd”.

For senere rettsanvendere kan imidlertid Høyesteretts drøftelser ha betydning. Det er lite rettspraksis på området og Høyesteretts sondringer kan gi indikasjoner på det nærmere innhold i bestemmelsen. I forhold til ”utilbørlig atferd” er dette særlig viktig fordi dette er en rettslig standard hvor nettopp rettspraksis er med på å trekke opp grensene for hva som omfattes av alternativet.

I forhold til denne saken er det etter min mening riktig å subsumere selve oppholdet i Trondheim under ”utilbørlig atferd”. Dette fordi det her er snakk om hvordan jentene ble behandlet etter at de var kommet til Norge og tvunget ut i prostitusjon. Slik jeg tolker ordlyden er alternativet ”misbruk av sårbar situasjon” mer aktuelt på rekrutteringsstadiet og inntil de ankommer landet. Dette fordi det nettopp er bakgrunnen deres som gjør dem sårbare, og det er grunnen til at de blir offer for menneskehandel. Etter ankomst til destinasjonslandet er de fortsatt sårbare i ordets rette forstand, men etter min mening får utnyttelsen da mer karakter av ”annen utilbørlig atferd.” Det er likevel ingen klar grense mellom de to alternativene, og sondringen trenger som nevnt ikke å ha betydning for resultatet. Essensen i

---

⁸¹ Rt 2006/111 avsnitt 49.

bestemmelsen er jo hvorvidt de fornærmede er utnyttet eller forledet til de ulike formålene ved hjelp av disse midlene.

Jeg har nå redegjort for hvilke virkemidler som er straffbare å benytte i forhold til menneskehandel. Det som i det følgende vil bli behandlet er hva som ligger i at offeret må *utnyttes* eller *forledes* til et bestemt formål.

3.4 Handlemåter som omfattes av § 224.

3.4.1 "Utnytte en person"

Dette alternativet omfatter rent språklig at menneskehandleren bruker en annen person for å oppnå en fordel for seg selv. Ofte dreier det seg her om en direkte eller indirekte økonomisk fordel, men det kan også dreie seg om å oppnå status i et bestemt miljø.⁸² Utnyttelsen må knytte seg til "vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd", og formålet vil i dette tilfellet være "prostitusjon eller andre seksuelle formål." Kravet til årsakssammenheng fremgår av ordlyden hvor det heter at offeret "ved vold ..." (min understreking) utnyttes. Eksempel kan være å oppsøke en rusmisbruker som er desperat etter penger, og tilby henne jobb som prostituert. Dette vil være misbruk av en sårbar situasjon, og utnyttelsen vil bestå i at denne situasjonen benyttes til mest mulig inntjening for menneskehandleren. En problemstilling i forhold til utnyttelse er grensegangen mellom frivillighet og tvang, og spørsmålet er hvilken betydning et samtykke vil ha?

Samtykke er ikke særskilt regulert i lovteksten, og det er da naturlig at rettspraksis trekker opp grensene. Dette med bakgrunn i at lovgiver uttrykkelig har sagt at "*ordlyden må tilpasses norske lovgivningstradisjoner på strafferettens område.*"⁸³ Denne tradisjonen innebærer blant annet at samtykke ikke reguleres i lovteksten, men at rettspraksis setter standard her og tar stilling til problemstillingen i forhold til det konkrete tilfelle. Dette fordi straffebudet rammer "*svært ulike handlinger og situasjoner.*"⁸⁴ Rettsanvendelsen må tilnærmes dette, og det blir da relevant å se hen til samtykke som en generell ulovfestet straffrihetsgrunn.

I Trondheim-saken drøfter Høyesterett samtykkets betydning i forhold til estiske jentene. De viser her til Palermo-protokollen om at samtykke er irrelevant ved utnyttelse. I henhold til det som fremgår ovenfor i pkt. 3.3.3 ligger det dessuten i ordets naturlige forståelse at man ikke kan samtykke til å bli utnyttet, fordi det da ikke er et reelt samtykke. En slik oppfatning lå til grunn da lovgiver bevisst valgte å ikke ta med samtykke i bestemmelsen. Høyesterett erkjenner at alternativet "misbruk av sårbar situasjon" forutsetter en form for samtykke, men viser til et høringsnotat hvor det uttales at "*dersom domstolen finner at noen har blitt utnyttet,*

---

⁸² Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 97.

⁸³ *ibid* s. 63.

⁸⁴ *ibid* s. 63.

*ligger det i dette at vedkommende ikke reelt har samtykket til de handlinger han eller hun er blitt utsatt for. Et samtykke vil ikke ha straffriende virkning dersom det ikke er gitt fritt og utvungent.*⁸⁵ Jeg er enig i at det ut fra forarbeidene, sett i sammenheng med Palermo-protokollen, må tolkes at det ikke kan gis samtykke til utnyttelse i prostitusjonsøyemed.

3.4.1.1 Betydningen av samtykke dersom ingen tvangsmidler ennå er benyttet

Dersom et eller flere av de nevnte tvangsmidlene i § 224 er benyttet er det altså irrelevant om det foreligger samtykke. Spørsmålet er da om et samtykke kan gis straffriende virkning dersom ingen tvangsmidler ennå er benyttet? Dette vil bli en vurdering ut fra de alminnelige ulovfestede reglene om samtykke. Jeg skal tilnærme meg problemstillingen ved å illustrere et eksempel.

Nadia er 18 år, og kommer fra Estland. Hun er kastet ut hjemmefra fordi familien ikke har råd til å ha henne boende hjemme. Siden hun har fire brødre, har hun ikke fått noen skolegang. Fremtidsutsiktene er dystre, og hun må ty til småkriminalitet for å overleve. Midt i hennes store fortvilelse dukker det opp en mann som gir henne et tilbud om jobb som prostituert i Norge. Her vil hun tjene godt, og hun kan sende penger hjem til familien. Hun vil dessuten tjene så mye penger at hun kan ta utdanning, og da senere få seg en ”ordentlig” jobb. Nadia velger å takke ja til tilbudet. Mannen som fremsatte tilbudet visste om hennes livssituasjon, men han tvang henne ikke til å si ja. Dersom det forutsettes at mannens tilbud ikke kan anses som utnyttelse, blir det et spørsmål om han likevel kan straffes fordi samtykket begrenses av dets rekkevidde.

Samtykke er i norsk rett en ulovfestet straffrihetsgrunn. Det finnes ikke noe generelt prinsipp om betydningen av et samtykke, og reguleringen må skje i forbindelse med en tolkning av det enkelte straffebud. Samtykke har en nær sammenheng til den enkeltes selvbestemmelsesrett, og tanken er at man ikke skal påtvinge vedkommende et strafferettslig vern som ikke er ønsket. Enhver har rett til handlefrihet og rett til å bestemme over sitt eget liv.⁸⁶ Bakgrunnen for at et samtykke kan gis straffriende virkning er da at det ikke er rimelig å straffe en person for en handling den fornærmede har samtykket til.

---

⁸⁵ Rt 2006/111 avsnitt 21.

⁸⁶ Se bl.a Kjell V. Andorsen, ”Strafferettslig samtykke”, *Tidskrift for rettsvitenskap*, 1992 s. 305 (s. 315).

Et samtykke begrenses imidlertid av dets rekkevidde. Det er ingen grunn til å gi samtykket straffriende virkning lenger enn begrunnelsen rekker. En kvantitativ begrensnig gir seg utslag i at virkningen kun inntreer i forhold til straffebud som tar sikte på å verne om andres private interesser. En privatperson kan ikke gi et straffriende samtykke for straffebud som beskytter offentlige interesser.⁸⁷ Det kan også oppstilles kvalitative begrensninger, og her er det særlig to hensyn som gjør seg gjeldende. Det første er hensynet til livets ukrenkelighet, se for eksempel straffeloven § 235. Videre må det også tas hensyn til den enkelte selv, og her finnes de begrensninger som på ulovfestet grunnlag stilles til et virksomt samtykke.⁸⁸

I denne sammenheng må det aktuelle straffebud tolkes i samsvar med reelle hensyn. Et av momentene i forhold til samtykkets rekkevidde er hvorvidt handlingen har et *”fornuftig og hederlig formål.”*⁸⁹ Her er det en sosialetisk vurdering som legges til grunn.⁹⁰ En kvinne som samtykker til å prostituere seg aksepterer med dette å selge kroppen sin. Samtykket rekker likevel ikke lengre enn dette, og det innbefatter ikke at hun må tolerere eksempelvis vold eller trusler for at hun skal utføre jobben sin. I relasjon til menneskehandel er det forholdet mellom tilbudet fra menneskehandleren og aksepten fra kvinnen som er det relevante.

Det er ingen formkrav til et samtykke, men samtykket må være gitt frivillig og det er relevant hvorvidt den samtykkende har oppnådd en slik modenhetsgrad at rekkevidden av handlingen er forståelig. I teorien heter det at *”det kommer ikke bare an på den rent intellektuelle utvikling, men også på den vurderingsevne som bare livserfaring gir.”*⁹¹ Altså oppstilles det her et habilitetskrav hvor alder er et moment. På generell basis kan en si at *”jo alvorligere inngrep det er tale om, desto mer må en kreve av personlig modenhet hos den samtykkende.”*⁹² Et samtykke fra en 18 år gammel jente om å prostituere seg kan altså være mer tvilsomt, enn et samtykke fra en kvinne på 30 år. Et annet viktig moment er at *”de enkelte krav til et virksomt samtykke bør praktiseres på en slik måte at man oppnår en rimelig og etisk forsvarlig avgrensning av samtykkets rekkevidde som straffrihetsgrunn.”*⁹³

---

⁸⁷ Andorsen s. 316.

⁸⁸ *ibid* s. 317.

⁸⁹ Andenæs s. 193.

⁹⁰ Andorsen. s. 416.

⁹¹ Andenæs s. 201.

⁹² *ibid.*

⁹³ Andorsen s. 446.

Altså må eksemplet med Nadia ovenfor ses i lys av en forsvarlighetsvurdering. Hun var bare 18 år, og visste kanskje lite om hva prostitusjon innebærer. At hun måtte være tilgjengelig for kunder hele dagen, hele uken, hele måneden var kanskje ikke det hun hadde forespeilet seg. Heller ikke det at hun måtte ta i mot alle slags kunder, og at de pengene hun tjente var det lenge før hun fikk noe igjen av. Hun skyldte bakmannen penger, og visste lite om når denne gjelden var nedbetalt. Menneskehandleren gav henne bare et tilbud, men han informerte henne ikke noe nærmere om hva som ventet henne. Dette er etter mitt syn en tilblivelsesmangel som gjør at samtykket ikke kan være virksomt.⁹⁴ Grensegangen kan være vanskelig, men også formålsbetraktninger og reelle hensyn taler for at et samtykke som dette ikke kan gis straffriende virkning. I motsatt fall ville hele hensikten med bestemmelsen være borte, fordi da ville ikke kvinnene som blir utsatt for menneskehandel ha den beskyttelse de har krav på. Som nevnt ovenfor må det ulovfestede samtykke tolkes ut fra det aktuelle straffebud, og en del av hensikten med § 224 er nettopp å bekjempe tilfeller som det foreliggende. Et annet poeng er for øvrig at tilfellet uansett kan anses som forledelse dersom forholdene utarter seg veldig annerledes enn forventet.⁹⁵

Et reelt, frivillig samtykke vil imidlertid virke straffriende. Her velger kvinnen selv å starte med prostitusjon, og at hun vet hva det innebærer. Gjeldende rett må etter dette være at dersom ingen tvangsmidler er benyttet kan et samtykke gis straffriende virkning ut fra de alminnelige ulovfestede reglene om samtykke som straffrihetsgrunn. Virkningen begrenses imidlertid av samtykkets rekkevidde

---

⁹⁴ Se også Andorsen s. 450.

⁹⁵ Nærmere om dette i pkt. 3.4.2.

3.4.2 "Forlede en person"

Også den som forleder noen til å la seg bruke til de formål som er nevnt i første ledd kan omfattes av bestemmelsen om menneskehandel. Dette alternativet kan være sammenfallende med utnyttelse dersom det er samme person som har stått for både forledelsen og utnyttelsen. "Forlede" kan imidlertid også ha selvstendig betydning, og departementet valgte å ha også dette alternativet med i lovteksten slik at også de bakmenn som bare kunne gjøres ansvarlig for forledelsen ble rammet. Eksempel kan være den som sørger for en fiktiv ekteskapsannonse.⁹⁶

En ren språklig forståelse av begrepet tilsier at det her dreier seg om å bevisst føre noen bak lyset eller lure noen. I følge forarbeidene omfatter begrepet når det har selvstendig betydning at en annen person psykisk påvirkes til å være med på noe vedkommende ellers ikke ville vært med på.⁹⁷ En kvinne tror for eksempel på grunnlag av en ekteskapsannonse at hun skal komme til landet for å gifte seg. I realiteten ender hun opp som prostituert, og den som står bak annonsen i avisen har da forledet kvinnen og dermed blitt delaktig i menneskehandel. Dersom kvinnen vet at hun skal arbeide som prostituert, men forholdene er annerledes enn hun ble forespeilet vil dette også kunne anses som forledelse. Eksempel på dette kan være at hun selv ikke får bestemme hvor mange kunder hun skal ha pr. dag eller hvilke kunder hun skal ha. For å trekke grensen mellom forledelse og utnyttelse må det foretas en helhetsvurdering av hvordan totalsituasjonen fremstår.

Jeg skal nå kort redegjøre for hvilken type medvirkning som rammes av bestemmelsen.

---

⁹⁶ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 61.

⁹⁷ *ibid* s. 97.

3.5 Medvirkning til menneskehandel

Andre ledd i § 224 retter videre fokus mot bakmennene. Her er medvirkning til utnyttelse eller forledelse gjort straffbart, og det er listet opp på hvilke måter medvirkningen kan utarte seg.

3.5.1 ”Legger forholdene til rette for slik utnyttelse eller forledelse som nevnt i første ledd ved å anskaffe, transportere eller motta personen”

En naturlig språklig forståelse av å ”legge forholdene til rette” er vanskelig, men rent innholdsmessig peker det i retning av forberedelse eller tilretteleggelse av en straffbar handling. Det følger av forarbeidene at formuleringen presiserer gjerningsbeskrivelsen, og er ment å ramme *”det forhold at mennesker kan etterspørres og tilbys som varer i et marked ... uten at det etableres en slik infrastruktur vil utnyttelsen ofte ikke være mulig.”*⁹⁸ Ved å legge forholdene til rette må bakmannen enten selv ha brukt de virkemidlene som er nevnt i første ledd, eller så må han ha visst om at slike virkemidler ble anvendt.⁹⁹ Det er altså som ellers i bestemmelsen et krav om at gjerningspersonen har utvist forsett med hensyn til medvirkningen. Bakmannen er ofte den som har startet menneskehandelen, og kan ha en eller flere medsamsvorne. Slik jeg tolker ordlyden kan et eksempel på ”å legge forholdene til rette” være å utstede falsk pass til en kvinne.

Ved å innta begrepene ”anskaffe, transportere eller motta” i gjerningsbeskrivelsen, konkretiseres de mest sentrale bakmannshandlingene. Rent språklig forutsetter denne type medvirkning aktivitet fra gjerningspersonenes side. Av forarbeidene fremgår at den som anskaffer vil være den som for eksempel ved hjelp av falske jobbannonser rekrutterer jenter som skal selges til halliker. Alternativet rammer videre de som aktivt oppsøker noen de vet er i en sårbar situasjon, og at de senere utnytter seg av dette. Bortføring av mennesker til formål som nevnt i første ledd vil også omfattes av alternativet.¹⁰⁰ Det er altså her snakk om den som har den første kontakten med offeret.

---

⁹⁸ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 64.

⁹⁹ Karnov, <http://www.retsdata.no>, (1740)

¹⁰⁰ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 98.

Når det gjelder ”transportere” så retter dette seg mot den som frakter offeret fra hjemstedet til bestemmelsesstedet for utnyttelsen. Også den som transporterer kvinner rundt i landet for at de skal selge seksuelle tjenester på ulike steder rammes.¹⁰¹ Hvilket transportmiddel som benyttes er uten betydning. De bakmenn som tar i mot på bestemmelsesstedet eller som sørger for et oppholdssted vil derimot kunne rammes av alternativet ”motta”.¹⁰² Sistnevnte alternativ kan lett gli over i neste alternativ om medvirkning.

3.5.2. ”På annen måte medvirker til utnyttelsen eller forledelsen”

Dette er et generelt medvirkningstillegg som omfatter både handlingene i første ledd og i andre ledd bokstav a).¹⁰³ En slik regulering er et utslag av tanken om at medvirker skal kunne straffes like mye som hovedmannen dersom han selv har brukt slike virkemidler som nevnt i første ledd eller utvist forsett med hensyn til at slike virkemidler er benyttet.¹⁰⁴ Forarbeidene nevner som eksempel at *”den som frakter en kvinne fra Russland til Norge, dømmes etter annet ledd bokstav a) selv om han ikke selv har brukt noen av de maktmidlene som er nevnt i første ledd, så lenge han vet at disse midlene har blitt brukt for å få henne inn i situasjonen, eller han vet at han frakter henne til en situasjon hvor slike midler vil bli brukt.”*¹⁰⁵ Det må altså bevises hva gjerningspersonen har sett som mest sannsynlig. Her som ellers i strafferetten gjelder prinsippet om at det må være bevist utover enhver rimelig at tiltalte har utført de handlinger han er tiltalt for.

I Trondheim-saken hevdet en av de tiltalte sin uskyld i forhold til medvirkning, i det hans handling var begrenset til å huse de seks kvinnene. Her viser Høyesterett til et protokollat fra rettsbelæringen om at *”det betyr ingenting om B rent faktisk hadde noe med rekruttering eller transport av C eller de andre jentene til Trondheim eller organiseringen av slike prostitusjonsvirksomheter. Hans rolle var å la prostitusjonen skje fra sin leilighet.”*¹⁰⁶ Det påpekes at medvirker er like straffverdig som hovedmannen. Høyesterett mener lagmannsretten har forstått medvirkningsbestemmelsen riktig.

---

¹⁰¹ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 98.

¹⁰² *ibid.*

¹⁰³ Karnov, <http://www.rettsdata.no> (1744).

¹⁰⁴ *ibid.*

¹⁰⁵ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 98.

¹⁰⁶ Rt 2006/111 avsnitt 38 og 39.

I en annen sak som Høyesterett nylig har behandlet¹⁰⁷ var en mann tiltalt for voldtekt på to kvinner, samt for utleie av lokaler til prostitusjonsvirksomhet. Her uttaler retten at *”domfelte var klar over at virksomheten representerte en grov utnyttelse og krenkelse av de to kvinnene. Slik straffeloven § 224 lyder etter lovendringen i 2003, vil forhold som det domfelte er funnet skyldig i, bli ansett som medvirkning til menneskehandel.”*¹⁰⁸ Høyesterett gir på denne måte uttrykk for at i tilfeller hvor det er forsett med hensyn til medvirkningen, er en medvirkers handling like straffverdig som hovedmenneskenes. Grunnen til at det ikke var tatt ut tiltale etter § 224 var at lovbruddet var skjedd før bestemmelsen ble endret.

3.5.3 *”Gir betaling eller annen fordel for å få samtykke til utnyttelsen ... eller som mottar slik betaling eller annen fordel.”*

Dette er et spesielt medvirkningsalternativ som rammer fortrinnsvis personer som står i et myndighetsforhold til den som utnyttes, og tar særlig sikte på autoriteter som foreldre, verger, eller ansatte i offentlige stillinger som *”mottar betaling eller annen fordel”* for samtykke til utnyttelse som inngår i første ledd.¹⁰⁹ Å ha myndighet over en annen person *”innebærer som regel at vedkommende har en viss rettslig, fysisk og/eller psykisk makt over den andre.”*¹¹⁰ Alternativet vil for eksempel ramme en far som selger datteren sin til en menneskehandler mot en sum penger. Tilsvarende vil menneskehandleren som gir pengene omfattes av bestemmelsen. *”Annen fordel”* kan være narkotika, alkohol, smykker, klær og lignende. Et slikt alternativ er særlig aktuelt i forhold til foreldre som selger barna sine.

Jeg har nå gjennomgått hvilke virkemidler som kan benyttes, og på hvilke måter utnyttelse eller forledelse kan skje i forhold til menneskehandel. Det som i det følgende skal behandles er hvilket formål utnyttelsen eller forledelse må knytte seg til.

---

¹⁰⁷ HR-2006-01820-A.

¹⁰⁸ *ibid* avsnitt 15.

¹⁰⁹ Karnov, <http://www.rettsdata.no> (1745).

¹¹⁰ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 64.

3.6 Formål for utnyttelsen eller forledelsen

3.6.1 ”Prostitusjon”

Prostitusjon var tidligere kun regulert i den såkalte ”hallikbestemmelsen” i straffeloven § 202. I forbindelse med den nye bestemmelsen om menneskehandel ble § 202 noe endret.

Den tidligere bestemmelsen lød slik:

”Den som

- a) forleder noen til å drive med prostitusjon eller til å fortsette med det,*
  - b) fremmer eller utnytter andres prostitusjon, eller*
  - c) leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte,*
- straffes med bøter eller fengsel inntil 5 år.*

Den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon, straffes med bøter eller fengsel inntil 6 måneder.

Med prostitusjon menes i denne bestemmelsen at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.”

Begrepene utnyttelse og forledelse ble flyttet fra straffeloven § 202 til § 224, og etter dette ble ”prostitusjon” særskilt tatt inn i § 224 for å tydeliggjøre at dette nå ble omfattet av bestemmelsen om menneskehandel.¹¹¹

Essensen i nåværende § 202 er at det er forbudt å ”fremme andres prostitusjon”, og den er etter endringen utformet slik:

”Den som

- a) fremmer andres prostitusjon eller*
  - b) leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte,*
- straffes med bøter eller fengsel inntil 5 år.*

Den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.

---

¹¹¹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 65.

Med prostitusjon menes i denne bestemmelsen at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.”

Det følger av forarbeidene at ”prostitusjon” i § 224 skal forstås på samme måte som i straffeloven § 202 tredje ledd.¹¹² Her defineres prostitusjon som ervervsmessig seksuell omgang. Av forarbeidene fremgår at vederlagets form er likegyldig.¹¹³ Normalt sett omfatter prostitusjon ytelse av seksuelle tjenester mot penger. Det er ikke ulovlig å selge eller kjøpe sex i Norge, men det er ulovlig å ”fremme” andres prostitusjon etter straffeloven § 202. Den som fremmer en annens prostitusjon omtales som en hallik. I dag antas det at det finnes ca 2500 prostituerte i Norge, hvorav 80 % er utenlandske.¹¹⁴

3.6.1.1 Nærmere om forholdet mellom straffeloven §§ 224 og 202

Vedtaket av § 224 nødvendiggjorde at § 202 måtte endres noe. Dette for at de to bestemmelsenes anvendelsesområde skulle avgrenses. Tre år etter ikrafttredelsen av § 224 finnes bare to tilfeller hvor bestemmelsen har vært opp for domstolene¹¹⁵, og noen vil hevde at dette skyldes at påtalemyndighetene for å vinne frem heller tar ut tiltale etter § 202.¹¹⁶ Dette tyder på at det er usikkerhet rundt omfanget av § 224, hvilket reiser et spørsmål om anvendelsesområdet mellom de to de bestemmelsene virkelig er klarlagt.

Etter endringen var tanken at § 202 skulle ”ha fokus på det straffverdige i å fremme andres prostitusjon”, mens § 224 på den andre side skulle ”ramme det straffverdige i å utnytte og forlede andre mennesker i prostitusjon.”¹¹⁷ Forarbeidene nevner som et eksempel på en handling som ville falle inn under § 202 ”å drive mellommannsvirksomhet eller å organisere sex-klubber der de prostituerte deltar frivillig.” I forhold til § 224 vil ” de samme handlinger som er nevnt som eksempler på overtredelse av § 202, være straffbare etter § 224 dersom utnyttelsen eller forledelsen har skjedd ved bruk av de tvangsmidler som er nevnt i § 224 første ledd.”¹¹⁸ Forarbeidene nevner her som eksempel den som misbruker en kvinne i en sårbar situasjon som stoffmisbruker til å utnytte henne som prostituert. Det fastslås videre at

¹¹² Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 65 og s. 98.

¹¹³ Karnov, <http://www.rettdata.no> (1613).

¹¹⁴ <http://www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=164987>.

¹¹⁵ Rt 2006/111 og 06-135487MED-TRON.

¹¹⁶ Se f.eks uttalelse av forsker May-Len Skilbrey i Avisa Nordlys 25.07.2006.

¹¹⁷ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 66.

¹¹⁸ *ibid* s. 97.

dersom det unntaksvis skulle *”være brukt andre midler enn dem § 224 omfatter, vil forholdet likevel kunne omfattes av § 202. ”Fremme” skal ikke forstås så snevert at bare helt frivillig prostitusjon omfattes.*”¹¹⁹ Tanken var altså at graden av utnyttelse eller forledelse og bruk av tvangsmidler skulle utgjøre skjæringspunktet mellom de to bestemmelsene.

En sak som ble avgjort av Høyesterett i mai 2006¹²⁰ berører noe av grensen mellom hallikvirksomhet og menneskehandel. Saken gjaldt straffeutmåling etter straffeloven § 202 for å ha fremmet andres prostitusjon som ledd i organisert kriminalitet. Høyesterett la til grunn at kvinnene hadde reist frivillig til Norge, men påpekte likevel at saken inneholdt *”betydelige elementer av tvang – til en viss grad grensende til frihetsberøvelse.*”¹²¹ Kvinnene ble nektet å ha et sosialt liv, og det ble ikke tolerert at de startet konkurrerende virksomhet. Høyesterett viser her til lagmannsrettens premisser hvor det antydes at forholdet var nært menneskehandel. Det var imidlertid ikke tilstrekkelig bevist at det var benyttet vold eller trusler mot de prostituerte, og heller ikke at kvinnene befant seg i en sårbar situasjon.¹²² Straffverdigheten måtte derfor vurderes ut fra § 202, og i denne sammenheng uttaler Høyesterett at *”en forbrytelse mot § 224 [er] åpenbart gjennomgående langt mer straffverdig enn en forbrytelse mot § 202.*”¹²³ Dette som kan tolkes ut av dette er at terskelen for at forholdet skal rammes av § 224 er en del høyere enn for at saken skal falle inn under § 202. Menneskehandel regnes som en meget alvorlig forbrytelse, og ved å omtale menneskehandel som en *”åpenbart gjennomgående langt mer straffverdig”* forbrytelse ser nok Høyesterett også hen til det kriminelle nettverk som ligger bak denne type forbrytelser.

Forholdet mellom de to bestemmelsene gir seg også utslag i politiets adgang til å benytte utradisjonelle etterforskningsmetoder. Hallikvirksomhet har en strafferamme på 5 år, mens grov menneskehandel kan straffes med inntil 10 år. Både saker som faller innenfor § 202 og § 224 kan være vanskelige å bevise, og kvinnene selv kan være motvillige til å vitne. Straffeprosessloven § 216a åpner for bruk av mer utradisjonelle etterforskningsmetoder ved mistanke om lovbrudd med en strafferamme på 10 år. Dette kan være telefonavlytting, spaning og lignende. En slik etterforskningsmulighet gis ikke etter hallikbestemmelsen, som ikke har så høy strafferamme. Det er derfor en fordel å prøve å få forholdet inn under § 224.

---

¹¹⁹ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 97.

¹²⁰ HR-2006-00905-A

¹²¹ *ibid* avsnitt 16.

¹²² *ibid* avsnitt 35.

¹²³ *ibid* avsnitt 14.

Det kan være vanskelig å si hvor den eksakte grense går, men anvendelsesområdet synes å være klarlagt på den måte at terskelen for domfellelse etter § 224 er en del høyere enn etter § 202. I sondringen vil det være relevant å fokusere på graden av utnyttelse eller forledelse. Ved tvil kan det tas ut tiltale etter § 224, og subsidiært etter § 202. Grensen vil sannsynligvis bli klarere etter hvert som det kommer mer rettspraksis på området.

Jeg skal i det følgende redegjøre litt for de ulike nyansene rundt diskusjonen om forbud mot kjøp av sex.

3.6.1.2 Kriminalisering av kundene

Sammenheng mellom prostitusjon og menneskehandel viser seg ved at de fleste kvinner som blir offer for menneskehandel havner som prostituerte. Dette gjør at det kan være vanskelig å skille mellom hallikvirksomhet og menneskehandel der bakmenn er involvert.

Menneskehandel er kriminalisert i Norge, men ikke prostitusjon. Det er imidlertid forbudt å kjøpe sex av personer under 18 år¹²⁴, og det er heller ikke lov å tjene penger på eller fremme en annens prostitusjon.¹²⁵ Vårt naboland Sverige valgte i 1999 å innføre et forbud mot kjøp av seksuelle tjenester. Nå har også Finland valgt å innføre et lignende forbud, dog med den forskjell at det kun er forbudt å kjøpe sex fra kvinner som har vært offer for menneskehandel. Island har tilnærmet samme lovverk som Norge angående prostitusjon, og også her er det en pågående debatt om kundekriminalisering. En rapport fra februar i år avgitt av det islandske justisdepartementet foreslår et lignende forbud som Sverige.¹²⁶ Danmark har foreløpig samme lovgiving som Norge angående prostitusjon, men virker mer tilbøyelig til å gå motsatt vei enn resten av Norden angående kriminalisering.¹²⁷

Forbud mot kjøp av seksuelle tjenester i Norge er et juridisk tema, men likevel en rettspolitisk diskusjon. Jeg har valgt å ta den med fordi det er relevant i forhold til menneskehandel. Dette fordi et av spørsmålene i denne debatten er kundekriminaliseringens effekt i forhold til menneskehandel.

---

¹²⁴ Straffeloven § 203.

¹²⁵ Straffeloven § 202.

¹²⁶ Rapport publisert på <http://www.domsmalaraduneyti.is/frettatilkynningar/nr/1321>, oversatt til meg av Maria Sonja Thorarensen.

¹²⁷ May-Len Skilbrei, "Prostitusjon og politikk", <http://www.apollon.uio.no/vis/art/2004/3/prostitusjon>.

Nyansene her er mange, og en påstand er at et forbud vil *gjøre prostitusjonen mindre synlig*. Dette er en relasjon som er meget viktig å se. Det er allerede svært vanskelig å få ofrene til å stå frem, og kriminalisering av kundene kan gjøre denne terskelen enda høyere. De er avhengige av kundene for å ha inntekt, og vil derfor være redde for å angi dem. Dette vil gjøre det vanskeligere å avdekke menneskehandel.

På den annen side foregår allerede 60 % av prostitusjonen i Norge skjult, hvilket innebærer salg av sex fra leiligheter, hoteller mv.¹²⁸ Et annet poeng er at i Trondheim hvor det ikke finnes gateprostitusjon har det blitt avdekket to alvorlige tilfeller med menneskehandel. Tyskland, Nederland og Australia er land som har forsøkt å kontrollere prostitusjon gjennom legalisering. Her er likevel 70-80 % av prostitusjonen illegal og dermed skjult.¹²⁹ Dette tyder på at et forbud ikke er synonymt med at prostitusjonen blir mer skjult.

En videreføring av argumentasjonen om at prostitusjonen blir mer skjult er at *kvinnene vil bli utsatt for mer vold*. Dette fordi prostitusjonen foregår i det skjulte, og lovbrudd er da vanskeligere å avdekke. Bordellet "Daily Planet" i Australia er børsnotert, og regnet som et av de mest "respektable" bordellene i landet. Her finnes voldsalarm på hvert rom, og dette er en indikator på at volden også er til stede der prostitusjon er legalisert og synlig.¹³⁰ Nyhetsoppslag i den senere tid viser at volden mot prostituerte i Norge har økt, og at spesielt utenlandske kvinner er utsatt for voldelige overgrep.¹³¹ Dette viser at prostituerte allerede blir utsatt for vold, og at det ikke er noen klar sammenheng mellom lovverk og omfang av vold.

Det kan også hevdes at *prostitusjon er et sosialt problem* som ikke kan reguleres strafferettslig. I land med et restriktivt lovverk på området, som for eksempel Litauen og Thailand, er det likevel et stort omfang av prostitusjon.¹³² Dette indikerer at et lovforbud ikke nødvendigvis er et middel for å redusere prostitusjon og bekjempe menneskehandel. Romania er eksempel på et land som nå vurderer å gå motsatt vei. De planlegger å avkriminalisere prostitusjon for å bekjempe trafficking.¹³³ Altså virker det heller ikke å være en umiddelbar sammenheng mellom et lands lovverk eller politiske standpunkt og omfanget av prostitusjon.

---

¹²⁸ Tall hentet fra Pro-senterets årsrapport for 2005.

¹²⁹ Hefte utgitt av Nettverk mot prostitusjon og handel med kvinner, s. 8.

¹³⁰ *ibid* s. 9.

¹³¹ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1512601.ece> (oktober 2006).

¹³² <http://www.adressa.no/nyheter/article653167.ece>.

¹³³ <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1443303.ece>.

I norsk rett er hensikten med å straffe at det skal ha en allmennpreventiv virkning. Dette skal for det første gi seg utslag i at den skal virke avskrekkende ved at andre potensielle lovbrøyttere avstår fra lovbrudd fordi de frykter straffen. Videre skal straffen være moraldannende.

Betydningen av dette er at den skal styrke den moralske holdningen hos befolkningen, og dermed gjøre at folk ikke begår lovbrudd fordi de vet at det er galt. Endelig så skal straffen være vanedannende. I dette ligger at den skal være et middel for å gjøre lovlydigheten til en vane. Disse hensynene antas å virke forskjellig alt etter hvilken type lovbrudd det er snakk om, og spørsmålet er om en straffetrussel kan antas å ha en allmenn preventiv virkning på kjøp av sex?

Det som er relevant i forhold til hvorvidt straffetrusselen kan styre atferd er gjerningspersonens mulighet for å foreta en nyttekalkyle, altså oppdagelsesrisikoen og ulempene ved å bli tatt i forhold til ulempene ved å ikke få tilfredsstilt sine behov.¹³⁴ En påfølgende straffesak for en som har kjøpt sex må antas å være svært ubehagelig for den tiltalte. Kanskje har vedkommende familie, en høyt respektert stilling i et offentlig organ osv. Jeg tror at for slike kunder vil straffetrusselen kunne virke allmenn preventivt. En normativ effekt vil dessuten kunne gi seg utslag i at den kommende generasjon vil vokse opp med at det er ulovlig å kjøpe sex, og de vil være klar over hvilke holdninger lovgiver har i forhold til dette spørsmålet. Min mening er derfor at selv om prostitusjonen på mange måter kan anses et sosialt problem, så er det likevel mulig å regulere dette rettslig.

Dersom et lovforbud kan virke preventivt vil dette *reducere etterspørselen* etter prostituerte. Dermed vil det norske markedet bli mindre attraktivt for bakmenn fordi deres inntektskilde minskes. Statsadvokat Kaia Strandjord er en av de som mener at dersom ikke også Norge kriminaliserer kundene vil landet fremstå som mest attraktivt i Norden for menneskehandlere. Hennes påstand er at ”*Norge inviterer bakmenn til å lokke, true og forlede barn og unge jenter til prostitusjon, og påføre dem de skadevirkninger dette gir.*”¹³⁵ I den første saken om menneskehandel skal menneskehandlerne ha vurdert både Tyskland, Sverige og Finland før valget falt på Norge. Dette fordi prostitusjon var lovlig her, og det gjorde det enklere å drive forretninger.¹³⁶ Her vises sammenhengen mellom markedets etterspørsel og omfanget av

---

¹³⁴ Uttalt av bl.a Ragnhild Hennem (institutt for kriminologi og retts sosiologi), hefte utgitt av Nettverk mot prostitusjon og handel med kvinner s. 12.

¹³⁵ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1314586.ece>.

¹³⁶ <http://www.adressa.no/nyheter/article653020.ece>.

menneskehandel, og dette er en viktig relasjon i forhold til kriminaliseringens effekt på menneskehandel.

Kriminalinspektør i Rikskriminalpolisen i Sverige og ekspert på menneskehandel, Kajsa Wahlberg har uttalt at *”en sex-lov alene klarer ikke å holde prostitusjonen ute, men uten den ville vi hatt mye mer av det.”*¹³⁷ Den svenske statsadvokaten Lise Tamm hevder at de i Sverige har hatt stor nytte av å tiltale sexkjøperne. Loven har gjort at de har kunnet *”tiltale sexkjøperne og få dem til å fortelle retten hvem som formidlet kontakt med kvinnene. Uten loven ville sexkjøperne bare vært vitne, eller kanskje noen som vi ikke engang hadde kjent identiteten til.”*¹³⁸

Sammenfattet kan en si at det er gode argumenter på begge sider i denne debatten. Jeg er enig i at en lov neppe kan få bort all prostitusjon. Det er imidlertid heller ikke intensjonen at fenomenet skal forsvinne umiddelbart, men derimot på sikt reduseres. Menneskehandel tilknyttet prostitusjon er et kompleks forhold, og det vil sannsynligvis gå lang tid før resultatene av et eventuelt lovforbud vil komme. Jeg synes imidlertid det er viktig å ta denne debatten på alvor, og ha fokus på at dette er en kamp hvor det ikke skal utpekes verken vinnere eller tapere. Etter min mening vil et forbud ha flere positive sider enn negative, og jeg mener at et forbud kan være med å redusere menneskehandel. En kundekriminalisering vil derfor være hensiktsmessig.

Denne debatten er som nevnt rettspolitisk, men har betydning for avhandlingen som helhet. Jeg skal nå kort kommentere det andre formålet som er nevnt i § 224 første ledd bokstav a), før jeg går over til det øvrige i bestemmelsen.

---

¹³⁷ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1314586.ece>.

¹³⁸ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1347367.ece>.

3.6.2 ”Andre seksuelle formål”

Dette alternativet ”rammer ikke først og fremst den seksuelle handlingen i seg selv, men det å utnytte noen til å utføre slike handlinger.”¹³⁹ Eksempel kan være formidling av et barn til et pedofilt nettverk. Straffebudet kan anvendes i konkurrens med straffeloven §§ 195 og 196.¹⁴⁰ Da jeg i denne avhandlingen har valgt å fokusere på prostitusjon utdypes ikke dette nærmere.

3.7 Mindreårige

Straffeloven § 224 tredje ledd knytter seg til art. 5 i Palermo-protokollen, og rammer de som utnytter mindreårige (under 18 år) til de formål som er nevnt i første ledd. Betydningen av at offeret er under 18 år gir seg utslag på to måter. For det første er det i forhold til straffeskylden irrelevant hvilke midler som er anvendt. Det kreves ikke at utnyttelsen er skjedd ved hjelp av de midler som fremgår av første ledd. For det andre har det betydning for straffeutmålingen om offeret er under 18 år. Dette er et av momentene som skal vektlegges i vurderingen av om lovbruddet er grovt, og strafferammen fordobles i så fall fra 5 til 10 år.¹⁴¹

Det følger av annet pkt. i bestemmelsen at villfarelse med hensyn til alder utelukker i utgangspunktet ikke straff, men gjerningspersonen kan bli straffri dersom ”ingen uaktsomhet foreligger i så måte”. Denne formuleringen er den samme som i straffeloven § 196 om seksuell omgang med barn under 16 år. En slik regel er et uttrykkelig unntak fra dekningsprinsippet fordi det ikke er krav om forsett med hensyn til offerets alder, men uaktsomhet. Vurderingen er imidlertid strengere enn etter straffeloven § 203 hvor formuleringen er ”med mindre aktsom god tro foreligger”.

Opprinnelig var det et forsettskrav i forhold til villfarelsen.¹⁴² Dette er en vurdering i forhold hva gjerningspersonen visste, eller mest sannsynlig visste, i motsetning til ved uaktsomhet hvor normen er hva gjerningspersonen burde visst. Villfarelse om alder var blant annet tema i Trondheim-saken. Et av ofrene var bare 16 år, men de tiltalte hevdet at de ikke visste dette. De var sikker på at jenta var 19 år, og hadde også annonsert med dette. Da denne saken

---

¹³⁹ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 98.

¹⁴⁰ *ibid.*

¹⁴¹ Jfr. fjerde ledd.

¹⁴² Endret ved lov 2006-06-30 nr. 48 om endringer i straffeloven.

pågikk var kravet forsett, og tingretten la til grunn at mennene verken var blitt fortalt eller skjønnte at jenta var under 18 år, og at de heller ikke holdt det for overveiende sannsynlig at hun bare var 16 år. Resultatet ble at denne jentas tilfelle måtte vurderes på lik linje med de andre ofrene. Under behandlingen for lagmannsretten var spørsmålet om aldersvillfarelse en del av det hovedspørsmål juryen svarte ja på. Det mangler derfor begrunnelse for avgjørelsen av dette spørsmål, men lagmannsretten kommer i alle fall til motsatt konklusjon og domfeller for menneskehandel med mindreårig. Dette fører til at domfellelsen blir for grov menneskehandel. Høyesterett er avskåret fra å drøfte dette, da det ikke fremkommer noe fra rettsbelæringen her.

Kravet om forsett med hensyn til offerets alder møtte kritikk¹⁴³, og lovteksten ble altså endret slik at kravet ble uaktsomhet. Bakgrunnen for endringen var at seksuallovbrudd mot barn og unge gjennomgående har et uaktsomhetskrav, og både hensynet til sammenheng i regelverket og hensynet til effektivitet gjorde seg gjeldende her. I tillegg ønsket man å styrke beskyttelsen av barn og unge.¹⁴⁴ Det finnes foreløpig ingen rettspraksis etter at lovteksten ble endret.

---

¹⁴³ Se bl.a Kjell V. Andorsen, ”Menneskehandel og villfarelse om 18-årsgrensen”, *Tidsskrift for strafferett*, 2005 s 361.

¹⁴⁴ Ot.prp. nr. 50 (2005-2006) s. 3 og Innst. O. nr. 61 (2005-2006).

3.8 Strafferammen

Etter første ledd jfr andre ledd er den ordinære strafferammen fengsel inntil 5 år. ”Grov menneskehandel” etter fjerde ledd straffes imidlertid med fengsel inntil 10 år. Her legges særlig vekt på om offeret var mindreårig, og grovheten i de midler som ble benyttet. Dersom den straffbare handlingen er ledd i organisert kriminalitet vil strafferammen imidlertid kunne forhøyes med 5 år etter straffloven § 60a. Altså kan straffen da samlet sett settes til 15 år. I Trondheim - saken ble de tiltalte dømt til fengsel i henholdsvis 5 og 3 år.

Når det gjelder straffeutmåling i saker om menneskehandel uttalte Høyesterett i saken fra Trondheim at relevante momenter er at dette er en kynisk utnyttelse av sårbare mennesker, og at *”oppdagelsesrisikoen i denne type saker er relativt begrenset som følge av virksomhetens art, restriksjonene på kvinnenens bevegelsesfrihet og virksomhetens internasjonale preg.”*¹⁴⁵ Høyesterett sier videre at det ikke er *”åpenbart hvilke andre forbrytelseskategorier de domfeltes overtredelser best kan sammenlignes med som veiledning for straffeutmålingen. Gjerningsinnholdet er sammensatt; det er viktige elementer av forbrytelser mot den personlige frihet og integritet, og av seksualforbrytelse.”*¹⁴⁶ I tillegg understrekes at da oppdagelsesrisikoen er liten, er dette et område hvor straffen må virke avskrekkende.

---

¹⁴⁵ Rt 2006/111 avnitt 49.

¹⁴⁶ *ibid* avnitt 50.

3.9 Forsøk på menneskehandel

Det følger av forarbeidene til § 224 at både forsøk på utnyttelse og forsøk på medvirkning til utnyttelse er straffbart.¹⁴⁷ Dette kan også tolkes ut av straffeloven § 1 første ledd hvor det fremgår at straffelovens første del får anvendelse på hele straffelovgivningens felt, ”*forsaavidt intet modsat er bestemt.*” Jeg skal i det følgende kort skissere noen problemstillinger i forhold til forsøk.

Etter straffeloven § 49 forligger et forsøk

”*naar en Forbrydelse ei er fuldbyrdet, men der er foretaget Handling, hvorved dens Udførelse tilsigtedes paabegyndt.*” I henhold til første del av gjerningsbeskrivelsen mangler noe på den objektive side, mens den subjektive side er oppfylt. Grensen oppad trekkes mot den fullbyrdede forbrytelse, mens grensen nedad trekkes mot den straffrie forberedelse. Mellom disse to skjæringspunktene ligger det straffbare forsøk. Problemstillingen som da reiser seg er når man kan si at det foreligger et forsøk på menneskehandel eller et forsøk på medvirkning til menneskehandel.

Forbrytelsen er fullbyrdet når alt det straffebudet krever er oppfylt, og avgjørelsen må treffes ut fra en tolkning av det enkelte straffebud.¹⁴⁸ Dersom en kvinne ender opp som prostituert i Norge på bakgrunn av en falsk ekteskapsannonse, så er den objektive gjerningsbeskrivelsen oppfylt ved at hun ved ”utilbørlig atferd” er utnyttet eller forledet til prostitusjon. Dersom kvinnen derimot ikke responderer på denne annonsen, til tross for at hun er oppmerksom denne, er ikke forbrytelsen fullbyrdet. Det blir da et spørsmål om det å sette inn en falsk ekteskapsannonse i avisen er et straffbart forsøk, eller om det hører til den straffrie forberedelse.

Bakgrunnen for at de forberedende handlinger er gjort straffrie er først og fremst at de ikke gir uttrykk for noen fast forbrytersk vilje. Det kan være at gjerningspersonen ikke er sikker på om han kommer til å fullføre handlingen selv om han er begynt å forberede den. Grensegangen kan være vanskelig, og i følge Andenæs er det avgjørende om gjerningspersonen viser at ”*nå er forberedelsen og overveielsen tid forbi, nå skrider han til verket.*”¹⁴⁹ Det er altså et

---

¹⁴⁷ Ot.prp. nr 62 (2002-2003) s. 64.

¹⁴⁸ Andenæs s. 346.

¹⁴⁹ *ibid* s. 347.

absolutt vilkår at det foreligger fullbyrdelsesforsett, hvilket innebærer at gjerningspersonen må ha tatt sin beslutning. Dette er et bevissspørsmål hvor en helhetsvurdering må legges til grunn. I forhold til eksemplet med å sette inn en falsk ekteskapsannonse så er dette etter min mening et straffbart forsøk dersom vedkommende ikke får respons på annonsen.

Gjerningspersonen har forsett med hensyn til å rekruttere en kvinne til prostitusjon på falsk grunnlag, og overveielserens tid må være forbi. Dersom han bare har utformet annonsen, men ikke satt denne inn ennå, må det derimot høre til de straffrie forberedelsene.

I forhold til forsøkets nedre grense er et moment i vurderingen av om grensen er passert den psykologiske sperre. Dette vil variere fra forbrytelse til forbrytelse, og man må for eksempel være nærmere fullbyrdelsen ved en voldtekt enn ved et innbrudd. Dersom man knuser en dør for å gjøre innbrudd er man nærmere å oppfylle atferdsnormen enn hvis man knuser døra for at man skal voldta en person. Dette fordi det er en stor psykologisk forskjell på å gjøre et innbrudd og å gå til det skritt å voldta noen.¹⁵⁰ Jeg mener det psykologiske aspektet også kan gjøre seg gjeldende i forhold til menneskehandel. Eksempel kan være en bakmann som bryter seg inn i leiligheten til en prostituert. Dersom hensikten med innbruddet er å stjele penger og pass er dette etter min mening et straffbart forsøk, men dersom hensikten derimot er å banke kvinnen vil innbruddet muligens utgjøre en forberedende handling.

I henhold til den tidligere analysen av alternativet ”misbruk av sårbar situasjon”¹⁵¹ mener jeg det kan være relevant å vurdere tilbudets betydning i forhold til forsøk. Dersom det å fremsette et tilbud om prostitusjon til en kvinne i en sårbar situasjon ikke kan anses som et misbruk av situasjonen, kan det bli et spørsmål om dette i så fall er et forsøk på ”misbruk av sårbar situasjon”. Etter min mening vil et forsøk i alle tilfeller foreligge dersom det fremsettes et tilbud, men kvinnen takker nei.

Det kan også bli et spørsmål om forsøk på medvirkning. Et eksempel på dette kan være en som skal transportere et offer for menneskehandel fra flyplassen til bestemmelsesstedet. Han vet hvordan kvinnen er rekruttert, og at hun er tvunget ut i prostitusjon. Dersom han får stopp på bilen, og dermed ikke får hentet kvinnen vil dette likevel kunne være et forsøk på medvirkning fordi gjerningspersonen hadde utvist fullbyrdelsesforsett. Om han skulle frikjennes måtte han i så fall ha avstått fra handlingen av egen fri vilje. Det ville da blitt et

---

¹⁵⁰ Stigeeks. fra fransk praksis, Andenæs s. 348.

¹⁵¹ Se pkt. 3.3.3.

spørsmål om tilbaketreden fra forsøk, hvilket etter straffeloven § 50 innebærer at straff kan bortfalle.

Konsekvensen av at en handling blir karakterisert som et forsøk er etter straffeloven § 51 at straffen blir mildere. Grensen mellom fullbyrdet forbrytelse og forsøk har altså betydning for straffens størrelse. Når hele gjerningsbeskrivelsen nå er gjennomgått gjenstår en vurdering av ordlydens innhold i forhold til lovskravet.

3.10 Ordlyden i forhold til lovskravet

Grunnloven § 96 retter seg ikke bare mot den dømmende makt, men også den lovgivende makt. Det vil si at det stilles visse materielle krav til lovgiver ved utformingen av nye lover. Mer konkret betyr dette at av hensyn til borgernes behov for forutberegnelighet, skal straffebud utformes tilstrekkelig klart og presist. Straffetrusselen må fremgå av formell lov, og den må angi hvilken straff som er aktuell. Videre må atferdsnormen være beskrevet, altså hva som skal til for at et tilfelle skal falle innenfor ordlyden i den enkelte bestemmelse.¹⁵²

Et gjennomgående trekk etter analysen av § 224 er at ordlyden i bestemmelsen er vid. Begrepene ”vold” og ”trusler” er muligens noe snevrere, men ”misbruk av sårbar situasjon” og ”annen utilbørlig atferd” i forhold til hva utnyttelsen består i er alle begrep som kan ha et vidt omfang. Det er også et spørsmål hvor langt begrepet ”utnytter” rekker. At ordlyden er så generelt utformet gjør at det kan bli problematisk å forutberegne innholdet i disse alternativene. Spørsmålet blir da om ordlyden er så vid at den kan stride mot lovskravet?

Også EMK stiller materielle krav til lovgiver. Konvensjonen er inkorporert i norsk rett, og det vil si at den i henhold til menneskerettsloven¹⁵³ § 2 gjelder som norsk lov. I denne lovens § 3 er det også slått fast at dersom det er motstrid mellom en nasjonal bestemmelse og det som fremgår av de aktuelle inkorporerte konvensjonene, må den nasjonale rett vike. Det vil si at rettskildemessig har EMK like stor vekt som intern rett, dog at den ved motstrid har forrang.

I EMK art. 7 første ledd i konvensjonen heter det at *”ingen skal bli funnet skyldig i en straffbar handling på grunn av noen gjerning eller unnløstelse som ikke utgjorde en straffbar handling etter nasjonal eller internasjonal rett på den tid da den ble begått.”* Det ligger i dette et forbud mot tilbakevirkning, og et uttrykk for at det er loven som må definere en forbrytelse og forskrive en straff. De kvalitative krav som stilles til de nasjonale reglene er at lovbruddet må være tilstrekkelig klart definert og presist angitt i det aktuelle straffebud. Dette innebærer at borgeren gjennom en tolkning av ordlyden, og om nødvendig gjennom de nasjonale domstolers fortolkning av bestemmelsen, kan vite hvilke handlinger og unnløstelser som er straffbare. Reglene kan ikke tolkes utvidende til tiltaltes ugunst.¹⁵⁴ Det stilles altså

---

¹⁵² Se bl.a. EMDs dom 19. april 1993 *Kokkinakis v. Greece*, avsnitt 52.

¹⁵³ Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett.

¹⁵⁴ *Kokkinakis v. Greece*, avsnitt 52, og dom 29. mars 2006 *Achour v. France*, avsnitt 41.

strengt krav til klar lovhjemmel, men samtidig påpekes det at klarhetskravet må ses i sammenheng med relevant rettspraksis. Lovskravet i Grunnloven har ikke vært tolket like strengt, men også her går en grense i forhold til å dømme noen etter effektivitets- eller formålsbestemte tolkninger.¹⁵⁵

Utgangspunktet er at den enkelte borger skal kunne forutberegne sin rettsstilling gjennom en ordlydsfortolkning av bestemmelsen. I mange tilfeller kan det imidlertid være vanskelig å utlede noe av ordlyden. For å presisere lovens innhold vil det da være behov for supplerende andre faktorer som forarbeider, rettspraksis, sammenligning med andre bestemmelser eller en rimelighetsvurdering.¹⁵⁶ Dersom det likevel er tvil om forståelsen av en bestemmelse vil den alminnelige språklige forståelsen av ordlyden gå foran. Det er rimelig at ingen skal risikere straff uten at det på forhånd følger klart av loven.¹⁵⁷ Det er imidlertid ikke slik at man kan unndra seg straff ved å skylde på at man ikke forsto innholdet i loven. Dersom det ikke er en allmenn oppfatning om en bestemt forståelse, må den nødvendige presisering søkes hos for eksempel en advokat. Det kan bli spørsmål om rettsvillfarelse etter straffeloven § 57, men her er kravene strenge, og det skal mye til for at en villfarelse om rettsregler er unnskyldelig.

Når det gjelder § 224 og dens utforming var lovgiver allerede under utarbeidelsen av bestemmelsen oppmerksom på at ordlyden måtte oppfylle lovskravet. Bestemmelsen var først foreslått slik:

”Den som utnytter en person til

a) seksuelle formål

b) tvangsarbeid

c) krigstjeneste i fremmed land eller

d) fjerning av vedkommendes organer

eller som forleder en person til å la seg bruke til slike formål, straffes med fengsel inntil 10 år.”

I andre ledd var også medvirkningen tatt med.

---

¹⁵⁵ Rt 1952/989 s. 990 og Andenæs s. 109 flg.

¹⁵⁶ Andenæs s. 112.

¹⁵⁷ *ibid* s. 115-116.

Forslaget ble sendt ut på høring, og noen av høringsinstansene mente at *”ordlyden slik den er foreslått, er så vid at den rammer mange forhold som det åpenbart ikke er meningen å ramme.”* Dette utdypes ikke nærmere, men det fremgår videre at *”en slik bestemmelse vil kunne komme i strid med lovskravet i Grunnloven § 96.”*¹⁵⁸ Departementet erkjente at en mulig problemstilling kunne være § 96, men etter deres syn stilte ikke lovskravet *”strengt krav til klarhet og presisjon, men straffebud bør ikke være for vagt formulert.”*¹⁵⁹ Departementet uttalte for øvrig at *”det er en utfordring å utforme et straffebud som er presist nok, som samtidig dekker det som protokollen krever og som kan praktiseres i den norske virkeligheten.”*¹⁶⁰

Flere av høringsinstansene påpekte også at det var vanskelig å lage en lovtekst som var presis nok. Særlig var de skeptiske til om begrepet ”utnyttelse” var *”presist nok i forhold til de enkelte formålene, men også i forhold til graden av tvang det omfatter.”*¹⁶¹ Det ble fremholdt at begrepet ”utnytter” er for vidt, og at det *”etter sin ordlyd”* også kan omfatte horekundene.¹⁶² Midlene for utnyttelse måtte derfor tas med i bestemmelsen. Departementet valgte etter dette å konkretisere hvilke midler som skulle omfattes.

Dette kan tyde på at dersom midlene for utnyttelse ikke hadde blitt tatt med i bestemmelsen, ville ordlyden i alle fall vært for vid, og dermed vært i strid mot lovskravet. Etter mitt syn kan det likevel stilles spørsmål ved om de inntatte midlene er presise nok til at ordlyden nå er tilstrekkelig klar. I forhold til ”vold” og ”trusler” er ordlyden snevrere, men det å utnytte noen ved ”annen utilbørlig atferd” kan ha et ganske vidt spekter av tilfeller som kan falle innenfor ordlyden.

Andenæs er en av de som fremholder at ”utilbørlig Optræden” er et begrep som ikke harmonerer så godt med lovskravet i Grunnloven § 96.¹⁶³ Dette fordi det har et beskrivende innhold med en *”vurderingsfri definisjon av det straffbare.”* Det vil i realiteten si at lovbestemmelser som retter seg mot ”utilbørlig atferd” ikke selv trekker opp en *”skarp grense mellom straffbart og ikke straffbart, men at den bevisst overlater den nærmere grensedragning til domstolen. Den sikkerhet og beregnelighet som prinsippet ”nulla poena*

---

¹⁵⁸ Ot.prp. nr.62 (2002-2003) s. 60.

¹⁵⁹ *Ibid* s. 63.

¹⁶⁰ *Ibid* s. 60.

¹⁶¹ *Ibid* s. 62.

¹⁶² *Ibid* s. 63.

¹⁶³ Andenæs s. 122 flg.

sine lege”¹⁶⁴ skulle gi, kan bli nokså illusorisk hvis loven selv gir dommerskjønnet det avgjørende ord.”¹⁶⁵ Andenæs erkjenner dog at betydningen av dette må likevel ikke overdrives, da dommeren ikke står helt fritt til å vurdere de enkelte spørsmål. Den alminnelige oppfatningen i samfunnet er også relevant, og det trenger ikke å være tvil om at den aktuelle handlingen ut fra en sosialetisk vurdering bør bekjempes gjennom straffelovgivningen.¹⁶⁶

Også utnyttelse av ”sårbar situasjon” kan være problematisk i forhold til ordlyden. Et eksempel kan være en kvinne som kommer fra Øst-Europa. Hun har levd i til dels uutholdelig fattigdom, og er dessuten enslig forsørger for et lite barn. Etter en tid bestemmer hun seg for å prøve å komme seg til Norge for å tjene penger. Hun reiser til Norge på egen hånd, og prøver å skaffe seg en jobb. Dette skulle vise seg å være vanskelig, og hun ser ingen annen utvei enn å prostituere seg. For henne er dette et stort nederlag, og de kundene hun har kan se at dette ikke er noe hun har lyst til å gjøre. Likevel ønsker de å benytte seg av hennes tjenester. Er dette å utnytte hennes sårbare situasjon? Dette kan være ganske nært grensen for utnyttelse, og det kan også være et spørsmål om det i alle fall kan anses som medvirkning til menneskehandel.

Jeg mener ordlyden er helt på grensen til også å omfatte tilfeller som dette. Det kan imidlertid virke noe kunstig at kunden medvirker til en handling hvor han selv inngår som en nødvendig forutsetning.¹⁶⁷ Da blir kunden både medvirker og hovedmann i samme handlingsrelasjon. Det er ikke noe krav om at forhold som kan lede til frifinnelse må ha hjemmel i lov, så her mener jeg at den alminnelige rettsstridsreservasjonen må få anvendelse. Ordlyden er ikke ment å omfattes horekundene, og denne type utnyttelse må derfor falle utenfor § 224.

Sammenfattet kan det slås fast at ordlyden i bestemmelsen er vid, og at det absolutt kan diskuteres om den strider mot lovkravet. Selv om politi og påtalemyndighet mener at den er uproblematisk å forholde seg til¹⁶⁸, betyr ikke dette at den dermed oppfyller de materielle vilkår som stilles til lovkravet. Deres vurdering er nødvendigvis ikke uriktig, men i noen tilfeller kan det likevel være et spørsmål om rekkevidden av en bestemmelse går for langt. At

---

¹⁶⁴ Ingen straff uten lov.

¹⁶⁵ Andenæs s. 122-123.

¹⁶⁶ Asbjørn Sandbakken, ”Gr1 § 96”, *Jussens Venner*, 2004 s. 166, (s. 197).

¹⁶⁷ Se f.eks Kjell V. Andorsen, ”En dissensavgjørelse i Høyesterett om straffelovstolkning – ”Shippagurra saken””, *Tidsskrift for strafferett*, 2004 s. 147 (s. 166)

¹⁶⁸ Se eks uttalelse fra stasjonssjef Ove Sem ved Sentrum politistasjon i Trondheim, <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1317448.ece> (mai 2006).

en stor grad av vurderingen er opptil domstolene er også en problemstilling fordi dette er et område hvor det ennå ikke finnes noen fast rettsstilstand. Det er pr. i dag bare en dom fra Høyesterett, og det virker som det heller ikke er noen ensartet oppfatning i samfunnet å bygge på. Temaet er gjenstand for stadige debatter, og borgernes holdninger i forhold til hva som er moralsk riktig lar seg ikke enkelt sammenfatte. Dermed står man i realiteten igjen med kun ordlyden.

Det er imidlertid ikke slik at borgerne må kunne forutberegne sin rettsstilling med absolutt sikkerhet. Her må det foretas en avveining mellom hensynet til forutberegnelighet og hensynet til å kunne ramme straffbare handlinger.¹⁶⁹ Menneskehandel er et fenomen som kan være vanskelig å lovregulere presist nok, og innenfor visse grenser må det aksepteres at straffebudet ikke oppfyller de ideelle krav til presisjon. Selv om jeg mener at deler av bestemmelsen er på grensen til hvor vid en lovtekst kan formuleres, er jeg usikker på hvordan dette kunne vært gjort bedre. Det er vanskelig å lovregulere alt som kan tenkes å falle innenfor menneskehandel, og en svært spesifikk lovtekst vil likevel ha behov for analogi fordi det alltid vil være noe som faller utenfor. Fordelen med en rettslig standard som eksempelvis ”utilbørlig atferd” er at den er dynamisk, og kan endre seg i takt med utviklingen. På bakgrunn av dette er mitt standpunkt at ordlyden i § 224 er vid, men at den ikke er så generell at den strider mot lovskravet. I tilfeller som bestemmelsen åpenbart ikke er ment å omfatte, må den alminnelige rettsstridsreservasjonen få anvendelse.

---

¹⁶⁹ Sandbakken s. 197

4 AVSLUTTENDE RETTSPOLITISKE BETRAKTNINGER

Jeg har nå redegjort for det rettslige innholdet i straffeloven § 224, med hovedvekt på første ledd bokstav a). Bestemmelsen ble innført av flere grunner. Herunder nevnes blant annet mer oversiktlig regelverk, klargjøre landets standpunkt både nasjonalt og internasjonalt, samt overholde forpliktelsene etter Palermo-protokollen. Etter ikrafttredelsen av bestemmelsen er det hittil bare to tilfeller hvor noen er blitt dømt for menneskehandel.¹⁷⁰ Det er for øvrig i løpet av denne høsten rullet opp en sak i Bergen. Her er fem personer hittil varetektsfengslet, hvorav to er siktet for hallikvirksomhet og tre er siktet for menneskehandel.¹⁷¹

Årsaken til at så få saker om menneskehandel har vært oppe for domstolene kan være flere. Noen vil hevde at bakgrunnen er at bestemmelsen er for vanskelig å forstå, og at beviskravene er for strenge i forhold til å bevise elementet av utnyttelse. Påstanden er da at påtalemyndighetene velger i stedet å ta ut tiltale etter hallikbestemmelsen. Dette hevder blant annet forsker May-Len Skilbrei. Hun mener at *”mens hallikparagrafen er kort og enkel, har traffickingloven mange uklare punkter som må bevises.”*¹⁷² På denne bakgrunn mener hun at påtalemyndighetene vegrer seg for å ta ut tiltale etter § 224 fordi de ikke er sikker på å vinne frem med denne bestemmelsen.

Statsadvokat Kaia Strandjord er den som hittil har tatt ut de to eneste tiltalene etter straffeloven § 224. Etter hennes syn er utformingen av bestemmelsen uproblematisk. Hun erkjenner at ordlyden er vid, og dette gjør at det ikke skal så mye til for at bestemmelsen kan anvendes. Hennes synspunkt er likevel at utformingen av bestemmelsen er bra fordi den får med seg totalsituasjonen, og dekker også det psykiske aspektet. Det er vanskelig å bevise at det er brukt vold eller trusler i tilfeller hvor det bare er gjerningspersonen og offeret som har vært tilstede, og dette gjør at alternativet *”annen utilbørlig atferd”* blir viktig fordi ordlyden er så vid.¹⁷³

En annen årsak til at det finnes så få saker kan være at mange kvinner ikke identifiserer seg som offer.¹⁷⁴ Dette gjør at de ikke anmelder, og heller ikke er interessert i å samarbeide med

---

¹⁷⁰ Rt 2006/111 og 06-135487MED-TRON.

¹⁷¹ <http://pub.tv2.no/nettavisen/ibergen/article776409.ece> (oktober 2006).

¹⁷² Avisa Nordlys 25.juli.2006.

¹⁷³ Telefonsamtale med Kaia Strandjord 23.10.06.

¹⁷⁴ Pro Senterets årsrapport for 2005 s. 15.

politi eller andre offentlige myndigheter. I samme retning peker også det faktum at mange kvinner oppholder seg ulovlig i landet, og i frykt for å bli kastet ut melder de ikke i fra. Dette vanskeliggjør politiets arbeid med å avdekke menneskehandel, og færre saker kommer da opp for rettsapparatet. I denne sammenheng blir sosiale hjelpeapparater som Pro Senteret særlige viktige. Disse kan være med å bevisstgjøre kvinnene på hvilke rettigheter de har, og hjelpe dem å bearbeide opplevelser de har hatt. Mange trenger tid før de kan se på seg selv som et offer for menneskehandel.

Et poeng i denne relasjonen er at det også er viktig å følge opp de som allerede har identifisert seg som offer. Disse trenger hjelp til å bearbeide opplevelser de har hatt for å komme seg videre i livet. I den saken som nylig var for retten¹⁷⁵ fant retten det bevist at et av ofrene hadde en alvorlig og omfattende lidelse som følge av det hun hadde gjennomgått som prostituert. Retten uttaler at *”slik situasjonen er for henne i dag har hun mistet det meste av sitt livsinnhold ... hun har ennå ikke fått adekvat behandling, men det er en prognose for en viss bedring forutsatt at hun får tilfredsstillende, snarlig behandling.”*¹⁷⁶ Dette viser viktigheten av tiltak også etter at straffesaken er over.

Oppsummert virker det som at det er sammensatte årsaker til at § 224 bare har vært to ganger oppe for domstolene. Terskelen for å anvende bestemmelsen er fortsatt høy, og likeledes er terskelen for å domfelle etter bestemmelsen.¹⁷⁷ Beviskravene er strenge, og de internasjonale forgreiningene kompliserer saksforholdet ytterligere. Dette skaper store utfordringer for politi-, og påtalemyndighet. Justisministeren har i forbindelse med lanseringen av den nye handlingsplanen uttalt at *”kjennetegnet for den norske innsatsen skal være et politi som prioriterer forebygging og etterforskning av denne type saker.”*¹⁷⁸

Dette viser at det arbeides bevisst mot å avdekke menneskehandel, og jeg tror at resultatet vil være flere domfellelser i tiden fremover.

---

¹⁷⁵ 06-135487MED-TRON.

¹⁷⁶ *ibid* s. 17.

¹⁷⁷ I henhold til drøftelse under pkt. 3.6.1.1.

¹⁷⁸ Pressemelding publisert på <http://www.dep.no/jd>.

5 KILDEHENVISNINGER

Lover:

Almindelig borgerlig straffelov 22.mai 1902 nr. 10.

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett 21.mai 1999 nr. 30.

Internasjonale konvensjoner:

Protokoll for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn, 2000. (Palermo-protokollen).

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK).

Juridisk teori:

Andenæs, Johs og Anders Bratholm, *Spesiell strafferett*. 3. utgave, Universitetsforlaget 1996.

Andenæs, Johs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Universitetsforlaget 2004.

Matningsdal, Magnus, *Karnov kommenterte lover*, Karnovs forlag 1995.

Røstad, Helge, *Utvalgte emner innen strafferetten og straffeprosessen*. Universitetsforlaget 1981.

Juridiske artikler:

Andersen, Kjell V, "Strafferettslig samtykke", *Tidsskrift for rettsvitenskap* 1992 s. 305.

Andersen, Kjell V, "En dissensavgjørelse i Høyesterett om straffelovstolkning – "Skippagurra-saken"", *Tidsskrift for strafferett* 2004 s 147.

Andorsen, Kjell V, "Menneskehandel og villfarelse om 18-års grensen", *Tidsskrift for strafferett* nr. 4 2005 s. 361:363.

Ravlo-Losvik, Line, "Grunnlovens § 110c, presumsjonsprinsippet og motstridslæren", *Jussens Venner* 1997 s. 195.

Sandbakken, Asbjørn, "Grl § 96", *Jussens Venner* 2004 s. 166.

Smith, Carsten, "Fra menneskerettsloven til grunnlovsfestinga av menneskerettigheter", *Juristkontakt* 2002 nr. 5 s. 30.

Uggerud, Ken, "Rettslig vern mot etnisk diskriminering: forholdet mellom internasjonale forpliktelser og norsk rett", *NOU: 2002:12*.

Dommer:

Høyesterett:

Rt 2006/111 (Trondheim-saken)

HR-2006-00905-A avsagt 30.mai 2006.

HR-2006-01820-A avsagt 25.oktober 2006.

Rt 1952/989 (telefonsjikanen dommen).

Rt 1913/750.

Rt 1984/1197.

Rt 1981/970.

Rt 1990/1155.

Rt 1992/1703.

Rt 1991/1135.

Rt 1985/1395.

Rt 1988/922.

Rt 1996/1415.

Rt 1997/580 (OFS saken)

Rt 2000/1811 (Finanger I saken)

EMD:

Kokkinakis mot Hellas, dom 25.mai 1993.

Achour mot Frankrike, dom 29.mars 2006.

Lagmannsrett:

LF-2005-71379, avsagt i Frostating 20.september 2005.

LB-2005-98858, avsagt i Borgarting 16.desember 2005.

LB-2005-58617, avsagt i Borgarting 16.mai 2005.

Tingrett:

05-011620MED-TRON, avsagt i Trondheim 01.april 2006.

06-135487MED-TRON, avsagt i Trondheim 21.november 2006.

Forarbeider:

Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) Om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv.

Innst. O. nr. 118 (2002-2003) Innstilling fra justiskomiteen.

Ot.prp. nr. 50 (2005-2006) Om endringer i straffeloven mv.

Innst. O. nr. 61 (2005-2006) Innstilling fra justiskomiteen.

Ot.prp. nr. 42 (1995-1996) Om endringer i straffeloven (forholdet til folkeretten).

Handlingsplaner og rapporter:

Regjeringens handlingsplan mot handel med kvinner og barn (2003-2005).

Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005-2008).

Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2006-2009).

Hefte utgitt av Nettverk mot prostitusjon og handel med kvinner. *Prostitusjon og handel med kvinner*. Oslo 2003.

Årsrapport fra Pro Senteret. *Året 2005*.

Internett ressurser:

<http://www.fn.no>

<http://www.adressa.no>

<http://www.aftenposten.no>

<http://www.ba.no>

<http://www.odin.dep.no>

<http://www.prosenteret.no>

<http://www.nettavisen.no>

<http://www.vg.no>

Muntlige kilder:

Statsadvokat Kaia Strandjord.

Politioverbetjent ved Sentrum politistasjon i Trondheim, Geir Momyr.